

Szabó András Péter

Forgách (III.) Zsigmond levelezése Lippay Györggyel (1639–1644)

Egy évvel ezelőtt jelent meg az a monumentális forráskiadvány, amely a 17. század egyik legjelentősebb magyar főpapjának, Lippay György kancellárnak (1635–1642), utóbb esztergomi érseknek (1642–1666) magyar világi főurakhoz és nemesekhez írott leveleit tartalmazza.¹ A Tusor Péter és szakmai lektorai gondos munkáját dicsérő kötetben – az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb hazai levélközlésében – 457 magyar nyelvű misszilist találunk, javarészt teljes szöveggel, kisebb részben tartalmi kivonatként. Ugyanitt kaptak helyet azok a levelek is, amelyeket Lippay I. és II. Rákóczi György erdélyi fejedelmeknek írt, és amelyek jellegüket tekintve a királysági arisztokratáknak küldött saját kezű üzenetek közeli rokonai. Ahogy azt a bevezetőben a közreadó is jelezte, széles körű gyűjtése ellenére maradhattak ki levelek a könyvből, néhány misszilist pedig korábbi közlésekből kellett átvennie, mert az eredetit már nem sikerült fellelnie.² Véleményem

1 TUSOR (2015) – A jelen forrásközlemény az MTA BTK TTI szakmai műhelyében, a „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport keretében készült. Itt szeretném megköszönni intézeti kollégáimnak, Kármán Gábornak, Mihalik Béla Vilmosnak, Pálffy Gézának és Sudár Balázsnak a jegyzetek megírásához nyújtott segítségüket, továbbá Fazekas Istvánnak és Gyulai Évának azt, hogy egy-egy nehezebben elérhető tanulmányuk szövegét a nyári könyvtári szünet idején elküldték nekem. Köszönöm azt a készséges segítséget is, amelyet Dénesi Tamás és Boros Zoltán levéltárosoktól kaptam a pannonthalmi kutatások során.

2 A korábban közölt, ám lappangó források között szerepelt az az öt eredeti Lippay-levél is, amelyet Lichner Pál közölt a pozsonyi evangélikus egyházközség levéltárából. (LICHNER [1863] 184–187 és 270–271.) A levelek valójában egy kivételével ma is megvannak. Lichner közlésének forrása az Erdődy család valamely levéltárából rejtélyes módon kiszakadt mintegy 200 darabnyi 17. századi (1634–1699), rendezetlen levelezéssorozat volt, amely Erdődy Gábornak (1615–1650) és fiának, Erdődy (II.) Györgynek (1646/1647–1713) címzett levelekből áll. (Többségében nádorok, országbírók, érsekek, főkapitányok és egyéb magyar arisztokraták missziliseiből.) Ez az elsőrangú köztörténeti anyag később az egyházközség iratainak jelentős részével együtt a Pozsonyi Evangélikus Liceum könyvtárába került, amely eredeti rendjét és különállását megőrizve, a Szlovák Tudományos Akadémia Könyvtárának (*Ústredná knižnica Slovenskej*

szerint Tusor Péter igen alapos munkát végzett. A 17. század nagy, kézenfekvő főúri levelezésanyagait szinte kivétel nélkül átnézte, gyűjtése alighanem a fennmaradt Lippay-levelek kiválasztott szegmensének legalább 70 százalékát felöleli. További tételeket inkább csak kisebb családi levéltárakból, nagyobb levéltárak vegyes állagaiból, illetve kéziratári anyagokból lehet remélni.³ A kötet pedig minden bizonnyal a kisebb hiányokkal együtt is nélkülözhetetlen segédeszköze lesz azoknak a magyar történészeknek, akik a jövőben a 17. század középső harmadával szeretnének foglalkozni.

Jelen sorok íróját a „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport keretében végzett más irányú kutatás sodorta az esztergomi érsek néhány levelének közelébe. 2014. március 3. és 6. között a Pannonhalmi Főapátsági Levéltárban átforgattam az Erdődy család itt őrzött ún. vépi levéltárából a harminc csomót kitevő kora újkori törzssanyag bő felét, majd egy évvel később, 2015. február 2-án a másik részét (2–11. és 13–14. csomók) is kézbe vettem.⁴ Már az első kutatás során kiderült, hogy a 17. századi rokonsági szálaknak köszönhetően ide került a gimesi Forgách család levéltári hagyatékának egy számottevő része,⁵ különösen Forgách (III.) Zsig-

akadémie vied) részlegeként működik. A könyvtár kéziratának jegyzéke 2013. ápr. 15. óta az interneten is elérhető. (http://www.uk.sav.sk/uk_pre_SAV/historicke-fondy/2013/04/15/ahoj-svet/) Lippay itt őrzött leveleire 2014 novemberében bukkantam rá egy, a „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport részére végzett kutatás során. Az Erdődy-anyag jelenleg az LK Rz. Fasc. 280. No. 1–14., illetve a Fasc. 679/a-c és 679/e jelzetek alatt található. Ezen belül a Lichner által közölt leveleket most a következő helyeken őrzik: 1644. jan. 2. Nagyszombat (Fasc. 679/e.), 1647. okt. 10. Pozsony (Fasc. 280/No. 5.), 1648. márc. 14. Nagyszombat (Fasc. 679/a.), 1648. aug. 26. Pozsony (Fasc. 679/a.) – a címzett minden esetben Erdődy Gábor. Az érsek 1649. dec. 9-én Érsekújváron kelt, Csáky Lászlónak írott levele még nem került elő, a Fasc. 679/a. szám alatt azonban két, Lichner Pál közléséből (így Tusor Péter gyűjtéséből is) hiányzó Lippay-levelet is találunk: 1642. okt. 13. Ebersdorf, 1644. febr. 22. Bécs – a címzett Erdődy Gábor.

- 3 Hogy csak egy példát említsünk, a fentebb említett két, Erdődy Gábornak írott levél mellett a Pozsonyi Evangélikus Liceum könyvtárából is előkerült még egy Lippay-misszilis. 1649. szept. 18. Pozsony. Lippay György II. Rákóczi Györgynek. 19. századi másolat; tíz olyan levél másolatával egy füzetben, amelyeket II. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna 1652–1653-ban Pálffy Pál nádornak küldött. LK Rz. Fasc. 290/No. 8. – Egy-két levél a nagyobb családi levéltárak levelezésanyagaiból is kimaradhatott, különösen, ha azok nem darabszinten rendezettek, vagy pedig utólag oda átosztott iratokat tartalmaznak: pl. 1660. nov. 16. Pozsony. Lippay György Erdődy Imréhez. A Pozsonyban őrzött Erdődy-fondból idézi Benda Borbála: BENDA (2007), 96. lábjegyzet. illetve 1638. júl. 19. Jászó. Lippay György egri püspök Esterházy Miklós nádornak, saját kezű. MNL OL P 123. 8. d. V/d. tétel (R szekcióból kiemelt iratok) No. 9.
- 4 Az Erdődy család vépi/monyorókeréki levéltáráról az első kutatás nyomán: SZABÓ (2014), 291–293. – Ahogy azt első közleményünkben is jeleztük, és a teljes törzssanyag átnézése után megerősíthetjük, a vépi levéltár viszonylag kis számban tartalmaz politikatörténeti érdekességű forrásokat; jórészt az Erdődyek és rokon családjaik birtokirataiból áll. Az Erdődy család tagjaihoz címzett levelek innen – a Bécsben és Pozsonyban őrzött Erdődy-levéltáraktól eltérően – teljesen hiányoznak, így például Lippay Györgytől sem találunk misszilist.
- 5 A 2015. évi kutatás során átnézett csomókból nem kerültek elő a Forgách családra vonatkozó iratok, csupán a restaurált (és az eredeti raktári rendből kiemelt) nagyalakú iratok négy mapájából, így véglegesen kimondható, hogy a Forgách-iratok a vépi Erdődy-levéltár 54., 58–61.,

mondnak (1616–1645), Forgách (II.) Zsigmond (†1621) nádor és Pálffy Katalin (†1640)⁶ fiának töredékes iratanyaga, benne több tucatnyi magánlevéllel. 2014-ben kiadtam innen Forgách (III.) Zsigmond I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel (és feleségével) folytatott levelezését 1644–1645-ből, összesen 27 tételt. A Forgách-misszilisek egy kisebb, de értékes részét képviselik a főpapi levelek. Lósy Imre esztergomi érsektől (1637–1642) kettő, Bosnyák István veszprémi püspöktől és kancellártól (1642–1644) egy, Lippay György magyar kancellártól, esztergomi érsektől pedig öt saját kezű, Forgách (III.) Zsigmondnak küldött levél maradt itt.

Mivel Tusor Péter készülő kiadványáról viszonylag későn értesültem, és ad-digra már annak mutatói is elkészültek, ezért úgy döntöttem, hogy Lippay és főpap társai frissen napvilágra került nyolc levelét külön közleményben magam adom közre. Kezdetől világos volt számomra az is, hogy érdemes a kis pannon-halmi anyagot kiegészíteni azzal a tíz, az esztergomi Primási Levéltárban őrzött levéllel, amelyet Forgách (III.) Zsigmond küldött Lippay Györgynek.⁷ Így esély nyílt arra, hogy a fiatal katolikus főúr és a főpap egykori kommunikációját a hagyományos, egyirányú levélközléseknél jobban szemléltessem. A munka utolsó fázisában a Magyar Kancellária Levéltárának „Acta Transylvanica” fondját (MNL OL A 98) is tervszerűen átnéztem Forgách (III.) Zsigmond korszakára, mivel gyanítottam, hogy néhány Felső-Magyarországról az érsekhez küldött levele, mint erdélyi tárgyú nem hivatalos jelentés, másolat formájában idekerülhetett. Végül csak egyetlen hosszabb levelének latin kivonatára sikerült rábukkannom (amelyet közlésembe teljes szöveggel és magyar regesztával be is emeltem), viszont Forgáchnak a király számára küldött jelentései és más itt őrzött levelek a jegyzeteket jelentősen gazdagították és pontosították. Végeredményben tehát Forgáchtól tizenegy (1639–1644), míg Lippay Györgytől öt (1641, 1643) levél került elő, ami a valaha volt teljes levelezésnek durva becslésem szerint legfeljebb

69. és 86. fasciculusaiban keresendőek. – A Forgách-iratok feltételezett útjáról: SZABÓ (2014), 293–294.

6 Pálffy Katalin halálát 2014-ben még, egy 17. századi összeállítást követve, 1639-re helyeztem (SZABÓ [2014], 299.), azóta a szerencsésen előkerült temetési meghívó ezt pontosította: 1640. máj. 1. Galgóc. Forgách Ádám és Forgách Zsigmond meghívja keresztszegi Csáky Istvánt, Szepes vármegye örökös főispánját, királyi tanácsost és kamarást edesanyjuknak, az 1640. ápr. 12-én, mintegy négyévi nehéz betegeskedés után elhunyt Pálffy Katalinnak 1640. máj. 31-én, Nagyszombatban az esztergomi káptalan nagyobb templomában („venerabilis capituli Strigoniensis ecclesiae maiori”) tartandó temetésére. Aznap reggel 7 órára kéri a megjelenését. MNL OL P 72. 52. cs. Fasc. 294. No. 3. (52424. filmtári tekercs) A meghívó egy másik, azonos keletű, Nagyszombat város tanácsának küldött példánya a nagyszombati városi levéltárban maradt fenn: ŠAB PT AMT Missiles 1640. máj. 1. (numerus nélkül)

7 Ezek a régi érseki anyag világi részében, a „Classis X. No. 196” alsorozatban találhatóak, amely eszerény megjelölésével ellentétben az esztergomi érsekekhez (korábbi tisztségeikben is) beérkező levelek gyűjtőhelye. A Lippay Györgynek küldött misszilisek a hatalmas alsorozat 13–32. csomóját foglalják el. (Lásd TUSOR [2015], XV. [10. lábjegyzet].) Nagy kár, hogy Esztergomban nem maradt olyan jellegű levélfogalmazvány-sorozat, mint amilyeneket a 17. századi nádorok levéltáraiból ismerünk.

15–20%-a lehet. A legtöbb misszilit (7 darab) a mozgalmas, Forgách (III.) Zsigmond pályájában és sorsában fontos korszakhatárt jelentő 1643. évből ismerjük, amikor a főúr már nem csupán a jövő ígéretének, hanem a felső-magyarországi politizálás fontos tényezőjének számított. Nem véletlen, hogy éppen ez az év az, amelyben a fennmaradt levelezés két iránya szerény mértékben érintkezik: az érsek 1643. január 22-én és november 3-án kelt üzeneteire a Primási Levéltárban megtaláljuk a válaszlevelet is.

A rendelkezésünkre álló levelezés töredékessége ellenére is jól jellemzi a fiatal arisztokrata és főpap patrónusa szoros, ám időnként rövid mosolyszünetekkel tarkított viszonyát. Lippay György levelei egyetlen hosszabb, a sikertelen magyar nemesi felkelést éles kritikával illető üzenetét (11. sz., 1643. október 1., Pozsony) leszámítva általában rövidek és velősek: a Forgách Zsigmondot érintő politikai ügyek mellett a harmincéves háború európai híreit közölte bennük, az utóbbiakat az indokoltnál általában több optimizmussal. Ahogy az a Tusor Péter által közreadott nagy korpuszból is kitűnik, az érsek levelei tartalmukat tekintve igen értékesek, ám az is egyértelmű, hogy Lippay a szó irodalmi értelmében nem tartozott a 17. század „nagy” magyar levélírói közé. A kor két meghatározó nádorának, Esterházy Miklósnak és Wesselényi Ferencnek tollából sokkal veretesebb, a barokk levélstílus teljes gazdagságát felvonultató magyar nyelvű levelek születtek. Lippay szárazabb stílusára alighanem racionális alkata és a pozíciójával szemben megfogalmazott társadalmi elvárások adhatnak magyarázatot.

Forgách Zsigmond leveleinek többsége ennél lényegesen hosszabb, ami nem érhet minket meglepetésként, hiszen az érsek pártfogoltjaként meg kellett mutatnia elkötelezettségét, a Felső-Magyarországról és Erdélyből származó friss hírekkel pedig bizonyítania kellett hasznosságát is, mindez pedig tömondatokban nem lett volna elképzelhető. Most közölt misszilisei közül néhány különösen értékes. 1639 júliusában és szeptemberében írott két levele (1-2. sz.), amelyben dálnoki Székely Ferenc magszakadtán elnyert nagy adománylevele módosítását kívánta elérni, hűen tanúskodik a korabeli adományozási gyakorlatról, illetve a kancellária működéséről és vezetőjének, a kancellárnak fontosságáról: a megürült birtokokért folyó versenyfutásban a gyorsaság és a jó kapcsolatok láthatóan többet számítottak, mint az igényelt ingatlanok pontos feltérképezése. Az a jelentés, amelyet Forgách 1643 februárjában küldött az érseknek a felső-magyarországi politikai kilátásokról, illetve II. Rákóczi György gyulafehérvári lakodalmán szerzett tapasztalatairól (8. sz.), szintén komoly történeti értékkel bír. A fiatal főúr itt azt is felvetette, hogy a főkapitányság székhelyét Szendrőre kellene áthelyezni, mivel Kassa a helyi polgárság megbízhatatlansága miatt nem biztonságos. Az 1644. év eseményei Forgách érveinek utólag komoly súlyt kölcsönöztek. Szunyogh Gáspár

szendrői főkapitány konfliktusai és a szendrői jezsuiták helyzete inkább csak említésszerűen kerülnek elő. (12–13. sz.) Forgáchnak az egész megmaradt levelezést lezáró, 1644 júniusában, Szaláncon kelt nagy helyzetjelentése (16. sz.) viszont igen részletes, és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem magyarországi hadjáratát olyan szemszögből mutatja be, amelyről eddig a magyar történetírás kevésbé vett tudomást: a kárvallottéból.

A most közölt levelezés, ha nem is olyan teljes, mint az I. Rákóczi Györggyel folytatott, legalább olyan érdekes, és éppen ott végződik, ahol a másik elkezdődik: 1644 nyarán. A fejedelemnek való kényszerű meghódolás és Felső-Magyarország erdélyi kézre kerülése után az érsek és a fiatal főúr további levélváltása lehetetlenné vált. Bevezetőnkben a levelek tágabb kontextusba helyezésére nem vállalkoztam, ám e kötelezettség alól részben mentesít, hogy előző közleményem lapjain nagy vonalakban felvázoltam Forgách (III.) Zsigmond rövid, de sok tekintetben tanulságos életpályáját. Ami javítás újabb kutatásaim nyomán szükségessé vált, azt a levelek lábjegyzeteiben tettem meg. Az Erdődy család vépi levéltárában megmaradt három további főpapi levelet a függelékben helyeztem el.⁸ Forrásaimat bőséges tárgyi jegyzetekkel és – a szöveg érthetőségét szem előtt tartva – (mérsékelten) modernizált átírásban közlöm.⁹

8 Itt kell megjegyezzem, hogy Lósy Imre érsekhez írott levele nem maradt Forgách Zsigmondnak a Prímási Levéltárban. Ennek hátterében az áll, hogy Lósy Imre időszakának anyaga nagyságrendekkel szegényebb és hiányosabb, mint Lippayé.

9 A Bak Borbála által javasolt modern átírástól a közleményemben alkalmazott gyakorlat több ponton eltér. A helyesírást ugyan a maihoz közelítettem, és a központosítást is az újkori normáknak megfelelően módosítottam, ám igyekeztem megőrizni a levélírók jellegzetes tájnyelvi hangzóit. A Forgách Zsigmond leveleiben feltűnő jellegzetes „a” névelőalakot szintén meghagytam. A magyar személy- és helyneveket modernizáltam, ám eredeti alakjukat indokolt esetben a lábjegyzetben feltüntettem. Az idegen nyelvű hely- és személynéveket, illetve Forgách Zsigmond saját kezű aláírásait eredeti formájukban hagytam. A rövidítéseket külön jelzés nélkül feloldottam. Saját értelmező kiegészítéseimet dőlt zárójelben tettem meg. Két dőlt zárójel jelzi a szövegben az eredeti oldalhatárokat, szögletes zárójelbe helyezett felkiáltójel pedig a nyelvileg hibás szöveghelyeket.

I. 1639. júl. 10. Garam.¹⁰ Forgách Zsigmond [Lippay György egri püspöknek és magyar kancellárnak] Eredeti, saját kezű, a címzésoldal hiányzik. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 9. csomó p. 114–117. (MNL OL 2647. filmtári tekercs X.15. cím)

Illustrissime et reverendissime domine!

Ez elmúlt napokban az mi híreim voltak, három rendbeli leveleimben megírtam kegyelmednek. Most az mely jószágot kegyelmed jóakarattja által nekem öfelsége conferált, abban levő nagy bajmot s káromot és fogyatkozásimot akarám kegyelmednek megjelenteni, bízván az kegyelmed hozzám mutatott kegyes jóvoltához, hogy azokat atyai kegyes voltából remediálja, és ez galibámból kisegét. Juthat eszébe kegyelmednek, hogy conferálván nekem öfelsége Székely Ferenc jószágát, az¹¹ melyet az donatióban is benne nem írtak nevezet szerint (nem tudván én is minden aprólékos portiokat megnevezni), nekem adni méltóztassék.¹²

10 Garam/Garany, Zemplén megye (ma: Hraň, Szlovákia) Forgách Zsigmond egyik uradalmának központja.

11 Utána áthúzza: „k” (valószínűleg: „kit” kezdeteként).

12 A sor elejére, a margóra, más kéz (nem Lippayé és nem Forgáché) utólag beírta: „Úgy is adta öfelsége” – Ez a levél ad magyarázatot arra, hogy miért szerepel Forgách Zsigmond nevére, dálnoki Székely Ferenc magszakadtán két, azonos keletű (1639. ápr. 13., Bécs), egymást tartalmilag részben átfedő adománylevél a királyi könyvekben. (MNL OL A 57. 9. köt.) Az előbbi (uo., 218–219.) valóban április 13-án kelt, és lényegesen kevesebb birtokot tartalmaz. Ezek a következők: Szatmár megyében Csegöld egész birtok, Szabolcs vármegyében részjószaágok Apáti, Aranyas, Nagyvarsány/Kenderes és Gemzse birtokokban, Zemplén megyében részjószaág Battyán birtokban, udvarházzal, Bereg megyében részjószaág Jánd birtokban, Ugocsa megyében részjószaág Akli birtokban (de bor- és gabonátized nélkül). Ahogy azt a kancellárnak írott levél is mutatja, Forgách annyira sietett a jószágok felkérésével, hogy kérelméből Székely birtokainak tekintélyes hányada kimaradt, ellenben bekerült néhány olyan, amelyekre nem lehetett jogigénye, ezért a kancelláron keresztül újabb adományt kért. Ezt aztán visszakelteszték az előzővel azonos napra. Az új, az előzőnél lényegesen bővebb, ám kissé kusza adományban (uo., 257–258.) sorrendben a következő birtokok szerepelnek: Birtokrészek Abaúj megyében Pány és Szőlőske, [Szabolcs megyében] Máté, Gelse, Császári, Hegyes, Téglás, Nádudvar, Szoboszló, Apagy, Magy és Zelemér, Zemplén megyében Battyán, Boly és Ráska birtokokban. Ung megyében Bés egész birtok, (Külső-) Szolnok megyében részjószaág Szentkirályrka birtokban. Szabolcs megyében Kenderesvarsány/Nagyvarsány és Aranyas birtokok fele, valamint részjószaágok Gyüre, Apáti, Gemse, Fülöp és Laskod birtokokban. Ugocsa megyében részjószaág Tivadar birtokban és Oroszi pusztá. Bereg megyében romos vár („castrum dirutum”) Kovászón, Kígyós egész birtok, Kaszony és Beregszász mezővárosok két utcával („in duabus plateis”), illetve részjószaágok Szernye, Újfalú, Nagymuzsaly, Kovászó, Bene, Kisalmás és Nagymás birtokokban. Végül Szatmár vármegyében Csegöld egész birtok, illetve részjószaágok Olcsva és Vitka birtokokban. (Az adománylevél külön bája, hogy a Szabolcs megyei birtokok jó részét véletlenül Zemplén megyeiként tünteti fel.) Bártfai Szabó László idézi a Leleszi Konvent 1640. aug. 24-én kelt birtokba iktatási jelentését (illetve Homonnai Drugeth János országbíró ebben ártírt 1640. jan. 20-i iktatási parancsát), amelyből kiderül, hogy az iktatásnak igen sokan ellentmondtak. (BÁRTFAI SZABÓ [1910], 462.) A Primási Levéltárban maradt fenn egy Forgách Zsigmond számára még az iktatás előtt készített jogászai szakvélemény, amelyből kiderül, hogy leginkább a dálnoki Székely család leányági leszármazottainak ellentmondásától lehetett tartani, ám ezek a szakember szerint csak Csegöldre formálhattak valódi igényt, mert a többi birtok nem illette a leányágot. PL AS Act. Rad. Classis T. No. 409. (2624. filmtári tekercs) – A dálnoki Székely családot megalapító dálnoki Székely/Vaska Antalról (†1575) SÖRÖS (1916–1917).

Ez okért esett fogyatkozás az donationalis levelemben, hogy az mely jószágot bírt szegény Székely Ferenc éltében, inkább jó részből nincsen inserálva, a' ki pedig be vagyon írva, sok idegen emberek kezeknél vagyon, ki zálogul, ki másképpen, és így minden fáradságom, feltett szándékom semmiben kezdene múlni, igaz jussomban is. Nem kételkedvén azért az mi kegyelmes urunk őfelsége hozzám való kegyelmességében és őfelsége után az kegyelmed jóakaratjában is, azért nagy szeretettel kérem kegyelmed, méltóztassék újabban donatiómot megíratni, // és ne neheztelje kegyelmed őfelsége előtt recommendálván végben vinni, hogy méltóztassék őfelsége Székely Ferenc jószágát, melyet az atyja, és az¹³ atyja után ő bírt vita durante realiter, vagy az mely¹⁴ másoknál¹⁵ ideig való jussal találatnák is lenni, nekem per defectum seminis cum jure regio kegyelmesen conferálni. Az fogyatkozás esett innét is, hogy szolgálaim hertelen az jószágnak állapotját meg nem tudhatnák, magamnak sokáig Bécsben nem lehetett késésem. Akkor is, juthat kegyelmednek eszébe, megmondtam, kegyelmed is ajánlotta magát, hogy ha kegyelmedet requirálom, másképpen íratja donatiómot, melyet, míg élek, meg igyekezem kegyelmednek szolgálni. Tudván azt, hogy mindezek, az kegyelmed jóakarata accedálván, könnyen reformáltathatnak. Az mely jószág csak az faluk számából láttatik soknak lenni, de kiben egy jobbágy, kiben egy vagy két pusztá, kiben három-négy jobbágyocská ha vagyon. Némely részjószág pedig annyi summában vagyon kötve, hogy felét sem éri. Igaz bizonyommal írom kegyelmednek, hogy mindezekben, az melyeket ide alá megírtam, ki zálogban és nagy summában nem volna, nincs ötven jobbágy. Kegyelmed ezután is bár akárkitől menjen végére, mert in confidentia bizony megírnám kegyelmednek, hiszem egyszer immár ideadta őfelsége nem // kellne [!] senki előtt palástolnom. Én az elébbeni donatiómban beírt az¹⁶ [!] jószágnak neveit ezek közé írtam, hogy legyenek egy donatióban írva. Voltak ezek azért az régi donatióban Csegöld Szakmár vármegyében, Jánd Bereg vármegyében, Akli Ugocsában, Apáti, Aranyas, Nagyvarsány alias Kenderes, Gemse Szabolcs vármegyében, Battyán cum curia nobilitari Zemplén vármegyében. Az mostaniban mind¹⁷ ezután valókat be kellene írni, úgy mint portiones possessionarias in possessionibus Muzsaly, Bene, castro diruto Kovászó, oppido Kaszony, possessionibus Nagymás, Kisalmás, Szerenye, Újfalú, ezek Bereg vármegyében vagynak. Olcsva Szakmár vármegyében, Gyüre, Laskod, Filep Szabolcs vármegyében vagynak.¹⁸ Kérem annakokáért, kegyelmed megíratván az donatiót,

13 A névelő a sor fölé utólag beszúrva.

14 Utóbb két szó a sor fölé utólag beszúrva.

15 A szó vége javított.

16 A névelő a sor fölé utólag beszúrva. Valószínűleg a mondat egy tervezett, de nem végrehajtott átalakításának maradéka.

17 Utána áthúzva: „azok”.

18 Az itt felsorolt birtokok mindegyike szerepel a bővebb királyi adományban is, ám a lista korántsem olyan hosszú, mint a végleges változatban, ez itt tehát az adomány formálódásának

el ne felejtse, se ne neheztelje ezeket¹⁹ specificálni. Emellett, mivelhogy őfelsége nekem Székely Ferencnek minden jószágát ideadta,²⁰ sonáljon úgy: universa bona Francisci Székely utpote N. N.,²¹ et si quae adhuc alia quoquo modo ad eum pertinentia etc.²² Kegyelmed megbocsásson, nem a' végre írom, hogy regulát szabnék, hanem viszen csak az egy confidentia, mert az ki// hol bízik, ott hízik. Írtam őfelségének is egy supplicatiót, ha kívántatik, kérem kegyelmedet, adja be, de domine, si tu vis, potes me facere expeditum. Én kegyelmedtől jó választot várok, mert egyébaránt²³ én statuáltatván magamot, félek, hogy ezeket, az kiket az donatiómban nem írtak, másfelől megkérlek. Magam szolgáját, bízván kegyelmed jóakarathoz, se sollicitatoromat fel nem küldtem, még ez levelemre kegyelmedtől nem gyű választom. Akli nevű portiót az mi illeti, az nagy summában vagydon zálogban, az melyben az decima végett tett elébbeni donatiómban cautelát, de higgye kegyelmed, hogy soha bizony ahhoz az ecclesiának semminemű jussa nem volt, lévén mind nemes és szabad szőlők. Kegyelmednek sem lehet abban semmi se jussa, se haszna, mert mások kezénél van, az kik privilegiumokkal élnek. Azért azt az exceptiva clausulát „decima vini et frumenti” bizony szovamot hívén kegyelmed, méltó kihagyni, bár benne legyen „salvo jure tamen alieno praesertim ecclesiarum Dei”. Édes cancellarius uram, mutassa hozzám ebben az kis dologban azt az jóakarathát, melyhez én annyira bízom. Higgye kegyelmed, még élek, megiszolgálom kegyelmednek, és az mely ajándékot (noha arra nem szorult kegyelmed) készítettem, tudom, vele²⁴ kedvét találom kegyelmednek.²⁵ Ha pediglen patior repulsam, csak másnak addig ne adassék, még vagy magam, vagy szolgám aláérkezi/k/. Kegyelmedtől bizonyos választ várok. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum Garam, die 10. julii 1639.

Kegyelmed szolgálja még él: Forgacs Sigmond manu propria

2. 1639. szept. 4. Kassa. Forgách Zsigmond Lippay György egri püspöknek és magyar kancellárnak. Eredeti, sajátkezű. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 9. csomó p. 169–172. (MNL OL 2647. filmtári tekercs X.15. cím)

egy köztes fázisa. A forrásban szereplő alakok: *Chegeöd, Jand, Akli, Apati, Aranas, Nagy Uarsany alias Kenderes, Gemse, Batian, Musai, Bene, Kouaszo, Kaszony, Nagy Almas, Kis Almas, Szerenie, Vifalu, Ocsua, Güire, Laskod, Filep.*

19 Utána áthúzza: „be” (valószínűleg: „beírni” lett volna szó).

20 A szó közepe javított.

21 Az N. N. a nem kiírt helynevek helyett áll itt. Eredetileg a „nomen nescio” (nem tudom a nevet) rövidítése. Éppúgy nem szokás feloldani, ahogy a magyar stb.-t sem.

22 A szó a sor fölé utólag beszúrva.

23 Utána áthúzza: „nem mene”.

24 A szó a sor fölé utólag beszúrva.

25 A szó a sor fölé utólag beszúrva.

Illustrissime et reverendissime domine mihi observandissime, salutem, servitiorumque meorum paratissimam commendationem!

Kívánta való sok jókkal áldja meg Isten kegyelmedet. Sok rendbeli leveleimre hogy kegyelmed semmi választ nem ad, ad avval okot, hogy gondoljam (noha vétkeket nem tudom), tőlem kegyelmednek hozzám való jóakarátját elidegenedve lenni; Mivelhogy arra az levelemre is, melyben őfelsége /által/ nekem conferált jószágnak újabb donatióját bizonyos és nyilvánvaló okokból kértem, kegyelmed semmit sem ír. Én bizony meg nem írhatom kegyelmednek, mely igen fáj, hogy őfelsége gratiá/já/ból adatott igazságomban, jószágomban vagyok ily gyámoltalan, s azzal mind becsületemben, mind kis jövedelmembe megsértne s tartna. Ajánlotta kegyelmed magát, sőt reá is felelt újabb donatiómnak megíratásával, melyet vártam ez óráig is, de nem hogy az, de levelemre csak az választ sem gyű, mely dolog annál keservesebb, hogy nem tudhatom, miért ez²⁶ kegyelmed ígéretin fundáltatott kérésem heletlen, igazságtalan. Én nem is statuáltathattam magamot, ellenségimnek nagy örömekre, szarvok emelésekre. Annak okáért kérem nagy szeretettel kegyelmedet, mutassa hozzám abbéli jóakarátját, és írassa meg újobban az donatiómot, olyan formán, mint (ha jól tudom), 19. julii írt levelemnek tartja continentíája, hadd minekelőtte Bécsben megyek, a'²⁷ statutio itthon létemben peragáltathassék. Bizony az levél taxája kívül (noha tudom, azzal kegyelmed nem szükös), de becsületes ajándékkal mutatom be szolgálaiul magamot kegyelmednek. Mely felől írt levelem ha // eltévedett volna, Lászlófi uram ez dolgomot tudja fundamentumból,²⁸ őkegyelménél az jószág neveinek jegyzése is megvagyon.²⁹ Kegyelmed jóakarátját, még élek, megszolgálom kegyelmednek. Ezeknek utána Isten tartsa meg kegyelmedet. Datae Cassoviae, die 4. septembris 1639.

Kegyelmednek szolgálja, még él: Forgacs Sigmond manu propria //

/Címzés:/ Illustrissimo ac reverendissimo domino Georgio Lippay de Zombor, episcopo Agriensi ac comitatum Heves et utriusque Zolnok comiti perpetuo, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario et per regnum Hungariae aulae cancellario etc. domino mihi observandissimo. Cito, cito, cito, cito, citissime. Vienne.

26 Utána áthúzva: „keresem”.

27 A névelő a sor fölé utólag beszúrva.

28 Tardi Lászlóffy Pál („*Lászlófi uram*”) (†1647) 1639-től haláláig biztosan a Magyar Kancellária regisztrátora és pecsétőre (*registrator/conservator sigilli*), egyúttal több főúr nem hivatalos bécsi ágense. 1642-ben III. Ferdinánd megbízásából I. Rákóczi Györgynél járt követségben. Életrajzi adatai: KOLTAI (2008), 94-104. Az erdélyi követi úthoz: TUSOR (2015), 117. (No. 111.)

29 Utána áthúzva: „Ezok(on)”.

3. 1639. dec. 29. **Galgóc.**³⁰ Forgách Zsigmond Lippay György egri püspöknek és magyar kancellárnak. Eredeti, saját kezű, kis szakadással. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 9. csomó p. 276–278. (MNL OL 2647. filmtári tekercs X.15. cím)

Illustrissime ac reverendissime domine mihi observandissime, salutem servitiorumque meorum paratissimam semper commendationem!

Isten kívánta való jovaival áldja meg kegyelmedet!

Voltam oly ítéletben, az mint Pozsonyból megírtam kegyelmednek, hogy palatinus uramnak³¹ utam tudtára lett légyen, de egy szót sem hallottam, az ki csak jele volt volna is. Magam dolgait és az diószegi jószág³² keresetiben való igazságomat megmutattam, melyben jóvallotta s hasznosnak is mondta, hogy bemenjek. Írt mellettem az fejedelemnek, igazságomat szép declaratióval d[emonstrá]lván ügy³³ recommendált. Éntőlem semmit sem kértek, én sem szóllottam. Úgy látom, elpalástolhatni, ha kegyelmed akarja, s jóvallja. Én mentest megyek, mert Váradon írják lenni az fejedelmet, noha Kolozsváratt betegeskedett az fejedelem-asszony, ott akarván érni, mert Szentmártonból egy nyári nap odaverdődhetem házamtól.³⁴ Az Filekiek szerencsés csatájokat tudom ekeddig értette kegyelmed.³⁵

30 Galgóc, Nyitra megyei mezőváros (ma: Hlohovec, Szlovákia) Forgách Zsigmond testvérének, Forgách Ádámnak uradalmi központja.

31 Esterházy Miklós nádor (1625–1645).

32 A Bihar megyei Diószeg (ma: Diosig, Románia) mezővárosról van szó, amely a 16. században még önálló uradalom székhelye volt. 1552-ben Diószeg legnagyobb birtokosa (a kisebb porciót bíró Bajoni Ferenc, Zólyomi Mihály és Varkocs Tamás mellett) Forgách (I.) Zsigmond, Forgách (III.) Zsigmond dédapja, Zólyomi Kata férje volt, 81 jobbágyportával. (MAKSAY [1990], I, 204.) Forgách Margitnak szerdahelyi Imreffy Jánossal kötött házassága révén, az asszony halálát (1580 és 1583 között) követően, a diószegi részjószág és tartozékai ifj. Imreffy János (†1611) kancellár kezére kerültek. [MNL OL F 1. 3. köt. 58–61. ETA VIII.1., 109–110. (No. 264.) és 131–132. (No. 342.) PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 60. No. 2726.] Az 1598. évi házösszeírás idején Imreffy János és albisi Zólyomi Miklós körülbelül fele-fele arányban (25 ház/20 ház) birtokolták a mezővárost. (DÁVID [2001], 125.) A 17. század elején Diószeg már a székelyhídi uradalom részeként említik. 1602. márc. 12-én albisi Zólyomi Miklós (†1602 és 1604 között) a székelyhídi uradalomnak nopsitzi Varkocs Györgytől visszaszerzett részét, sógorának, deregnyői Daróczy Ferencnek ajándékozta. (MNL OL F 1. 9. köt. 171–176. MNL OL A 57. 5. köt. 922–926.) Bethlen Gábor uralkodásának végére az albisi Zólyomi család lett a székelyhídi uradalom domináns birtokosa. Feltehetően albisi Zólyomi Dávid 1633. évi felségértési pere és az öt sújtó birtokelkobzás kapcsán merült fel Forgách Zsigmondban az egykori diószegi részjószág visszaszerzésének gondolata. 1635–1638 között Diószeg biztosan I. Rákóczi György birtoka. (MNL OL F 1. 21. köt. 25ab–26b. 179–179b. és 22. köt. 44–44b.) A fejedelem végül 1640-ben váradi főkapitánnyá frissen kinevezett fiának adományozta az egész székelyhídi uradalmat és vele Diószeget. [SZALÁRDI (1980), 195–196.]

33 A szó olvasata a szakadás miatt némileg bizonytalan.

34 Várad (ma: Oradea, Románia), Kolozsvár (ma: Cluj-Napoca, Románia) – Tiszaszentmárton (Szabolcs megye) Forgách Zsigmond uradalmi központja és kastélya.

35 A füleki (ma: Fil'akovo, Szlovákia) vitézek csatájáról az a levél tájékoztat, amelyet Wesselényi Ferenc füleki (fő)kapitány 1639. dec. 20-án Fülekről írt Esterházy Miklós nádornak. 1639. dec. 18-án estefelé háromszáz egri török lovagolt ki, és elkezdte pusztítani Gömör megyében a balogi völgyet. A meglepetés előnyét azonban hamar elvesztették, és éjszakára a Balogtól északra fekvő Gesztes (ma: Hostišovce, Szlovákia) faluban húzták meg magukat. Először Széchy Annamária (Wesselényi későbbi felesége) lovasai kezdték őket követni, de csatára nem vál-

Mind erre, mind az előbbeni levelémre, kérem, választot adni ne difficultálja kegyelmed, és ha mi jó hírei vagynak, // azokról is tudósítani, és szegény Aszaló városnak protectionalisáról se feledkezzék el kegyelmed.³⁶ Érsek uram önagysága betegeskedik, palatinus uram jó egészségben vagyon.³⁷ Isten tartsa meg kegyelmedet is. Datum Galgacz, die 29. decembris 1639.

Kegyelmednek szolgálja, még él: Forgacs Sigmond manu propria //

/Címzés:/ Illustrissimo ac reverendissimo domino Georgio Lippay de Zombor, episcopo Agriensi ac comitatum Heves et utriusque Zolnok comiti perpetuo, sacrae caesariae regiaeque maiestatis consiliario et per regnum Hungariae aulae cancellario etc. domino mihi observandissimo.

4. 1640. febr. 24. [Szalánci vár]³⁸ Forgách Zsigmond [Lippay György egri püspöknek és magyar kancellárnak] Eredeti, sajátkezű, a címzésoldal hiányzik. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 9. csomó p. 339–341. (MNL OL 2647. filmtári tekercs X.15. cím)

Illustrissime, reverendissime domine, domine mihi observandissime, salutem servitiorumque meorum paratissimam semper commendationem!

Isten kívánta való jovaival áldja meg kegyelmedet. Az erdélyi utat én Isten kegyelméből szerencsésen és egészségesen megjárám.³⁹ Későre mehettem be az

lalkoztak. Másnap a balogi várból kapott hírlövésekre Wesselényi vezetésével a füleki lovasok, végül egy-egy csapatnyi putnoki és balogi lovas is megérkezett. Az így összegyűlt 400–500 fős magyar sereg 1639. dec. 19-én délután két és három óra között három összecsapásban döntő vereséget mért az egri törökökre, foglyul ejtve 41 szpáhít. Ahogy az a misszilis felütéséből kiderül, a nádor rövid idővel azelőtt (talán éppen Wesselényi Ferenc 1638 májusában végrehajtott sikertelen hatvani portyája nyomán (lásd VÁRKONYI [1987], 93–100.) több levelében is megtiltotta Wesselényinek a török elleni portyákat. MNL OL A 98. 12. fasc. No. 33. (7. d. f. 118–119.) Egykorú latin fordítás.

36 A Borsod megyei Aszaló mezőváros, Borsod vármegye törvényszékének rendszeres helyszíne, ebben az időszakban Forgách Zsigmond szalánci uradalmának távoli függeléke volt. A főúr azért folyamodott királyi védlevélért a kancellárhoz, mert birtokát mint kétfelé adózó területet igen gyakran zaklatta a magyar végvári katonaság. Bővebben: SZABÓ (2014), 333. (213. lábjegyzet).

37 Lósy Imre esztergomi érsek (1637–1642) és Esterházy Miklós nádor.

38 A levél keltezése jól olvasható és keltezési helyként egyértelműen Bécs szerepel. Abból a jelentésből azonban, amelyet Forgách Zsigmond a király számára erdélyi útvjáról küldött, pontosan tudjuk, hogy 1640. február 24-én ért vissza Erdélyből a szalánci várba (MNL OL A 98. 12. fasc. No. 32. [7. d. f. 172v.] – Lásd a következő lábjegyzetet.) A levél tartalmából is világos, hogy írója éppen nem Bécsben van. Az anomáliát egyelőre nem tudjuk mással magyarázni, mint egyszerű elírással. Mivel az 1639. évet Forgách Zsigmond kamarásként szinte végig Bécsben töltötte, valószínűleg „ráállt a keze” a bécsi keltezésre.

39 Forgách Zsigmond magánügyben, és egyben rendkívüli királyi követként tett erdélyi útvjáról a királynak írt két jelentése tájékoztató, amelyeket 1640. márc. 8-án a jászói kastélyból küldött meg a királynak. Bécsből indult, a nagy esők miatt csak 1640. febr. 2-án ért Gyulafehérvárra, a fejedelem febr. 3-án, illetve febr. 10-én fogadta hivatalos audiencián, és febr. 12-én indult vissza a fejedelmi székhelyről. A két jelentést közvetlenül azután írta, hogy 1640. február 24-én visszaérkezett Erdélyből szalánci várába. Egy saját emberével már február végén megpróbálta

útnak rossz volta miatt, az mint kegyelmednek sok ízben megírtam és megüzentem, de én nem tudom miért, de miolta Bécsből elgyűttem, egy betűjét sem láthattam kegyelmednek. Utamot és választomat az fejedelemtől, kegyelmed relatiomból, az melyet öfelségének felküldtem, bőven megértheti. Írom azért csak az kegyelmed én általam⁴⁰ üzent punctumira az fejedelem választját. Az elsőre, az mi az papok kiüzését illeti, kegyelmednek is csak azt, az mit öfelségének adott választul.⁴¹ Az másodikra, hogy az kit Törös uramra bízott, azt kegyelmedtől mért akarta lenni eltitkolva.⁴² Okát adta az pozsonyi gyűlést,⁴³ az melyre kegyelmed informatiója szerént feleltem, de ő azt mondta, hogy nem csak kitudódott, de pariaját is hordozták levelének, az melyet nem kellett volna parialni⁴⁴ engedni kegyelmednek. Abból nem tagadta, hogy meghűlt benne az confidentia. Harmadik, az satisfactio kívől ha mi volna, megüzenné kegyelmednek.⁴⁵ Abba csak az öfelsége választját repetálta. 4. Az török dolgáról nem üzenhetett, mert semmi sem volt abban, az mit⁴⁶ Turóczi uram⁴⁷ beszéllett. 5. Az mi az rezet illeti // ő örömet

ezeket és a fejedelem levelét elküldeni Bécsbe, ám futárja felúton Bécs felé találkozott Lippay György kancellárral, aki bizonyos – a levélben nem részletezett – megfontolásokból visszafordította. A kancellár cselekedetének hátterében talán az állt, hogy kézbesítésük előtt meg akarta ismerni a lezárt jelentések tartalmát. Forgách a jelentéseket később Jászón Lippaynak felolvasta. Az első, hosszabb jelentést Szilágyi Sándor az Erdélyi Országgyűlési Emlékek vonatkozó kötetében közölte, ám a saját kezű kísérlőlevelet nem adta ki, a fejedelemmel folytatott bizalmas beszélgetéseket rögzítő másik jelentést pedig csak egy lábjegyzetben kivonatolta. MNL OL A 98. 12. fasc. No. 38. (7. d. f. 165–181.) EOE X, 45–46, 268–275. (A Jászay-gyűjtemény másolataiból.) Megmaradt az a magyar nyelvű beadvány is, amelyet Forgách Zsigmond a fejedelemnek átadott, és amely Lippay György kancellár kéréseit is magába foglalja: EOE X, 265–268.

40 Utána áthúzza: „uzen”.

41 I. Rákóczi György mint a katolikus Rákóczi Pál (†1636) országbíró (1631–1636) árváinak gyámja röviddel azelőtt a család két ága által fele-fele arányban birtokolt makovici uradalom (Sáros megye) három településéről: Kurima (ma: Kurima, Szlovákia) mezővárosból, illetve Gaboltfalva/Gáboltó (ma: Gaboltov, Szlovákia) és Hazslin (ma: Hažlín, Szlovákia) falvakból elűzte a katolikus plébánosokat. EOE X, 267.

42 Törös János, Pázmány Péter volt titkára, a Magyar Kamara tanácsosa (1635–1652) mint királyi követ 1639. aug. 1-jén érkezett Gyulafehérvárra, ahol a fejedelem aug. 23-án fogadta audiencián. Követi jelentése: MNL OL A 98. 12. fasc. No. 24. (7. d. f. 83–90.) Kiadása: EOE X, 244–253. Törös életrajzi adatai: FALLENBÜCHL (2002), 331. – Lippay azt nehezményezte, hogy a fejedelem Törös János útján bizalmasan, a kancellár kizárásával üzent valamit a királynak. EOE X, 267.

43 Az 1637–1638. évi pozsonyi országgyűlésről van szó. Rákóczi György tehát azért neheztelt Lippayra, mert állítása szerint egy neki írott bizalmas levelét a vallási vitákkal tarkított diéta alatt szándékosan kiszivárogtatta.

44 A szó „parialtatni”-ből javítva.

45 A levélben szereplő „satisfactio” nem más, mint az az elégtétel, amelyet I. Rákóczi György Bethen István 1636. évi mozgalmának csendes királysági támogatása miatt követelt, elsősorban Homonnai Drugeth János országbírót és Esterházy Miklós nádort vádolva. EOE X, 46.

46 Utána áthúzza: „turo”.

47 Turóczi István („*Turoczi uram*”), a fejedelem futára, aki 1639/1640 fordulóján III. Ferdinándnál járt. (EOE X, 265.) Ekkor többek között azt a hírt hozta, hogy a perzsák nagy győzelmet arattak az oszmánok felett. (Uo., 267.)

megönteti,⁴⁸ és az öntetésért az mesternek, felét az maga, felét az árvák⁴⁹ jövedelméből, megfizet.⁵⁰ Ő azt nem maga szükségére, hanem öfelségéire kéri. Írt ezen kívül kegyelmednek, melyet includálva⁵¹ megküldtem kegyelmednek. Erdélyi híreim az mi voltanak, mind megírtam relatiómban, annál egyebet kegyelmednek mostanság nem tudok írni. Az fejedelem mondotta, hogy gróf Slikket⁵² elfogták, akarván valamely városnak succurrálni. Kérem kegyelmedet, tudósítson az oda való hírekről.

Én szintén el vagyok felejtve kegyelmednél. Kegyelmed nem küldé meg sem Aszalóra az protectionalist, sem az Pelbárt uram tutela levelét,⁵³ sem az Szege-di armalisát.⁵⁴ Kérem kegyelmedet, jó ajánlása szerént küldje meg. Paripát sokat kerestem, de pénzért sohot sem találtam kegyelmednek valót, vagyon egy-néhány magamnak, talán azok közül fog vagy egy tetszeni kegyelmednek. Ha Isten kegyelmedet sok készületi után felhozná, örömet megmustrálnám őket kegyelmednek, holott nem csak kegyelmed legyen felől megnevezett dolgaimba jóakarattal, Bécsben is örömet elküldöm. Az mely kajmekám megölettetett, az nem volt jóakarója az fejedelemnek, azt is kitörülven Isten, nagy örömét láttam,

48 Utána kétsornyi áthúzott, olvashatatlan szöveg.

49 Rákóczi Pál árváiról, Rákóczi Annáról és Rákóczi Lászlóról van szó.

50 A fejedelem Bogádi András útján 200 mázsa réz királysági vásárlására kért engedélyt. („Másikat az kétszáz mázsa rész vételéről, mely az kamorára ment pro informatione.” (EOE X, 268.) Nem tudjuk pontosan, hogy milyen célra kellett a réz, a mennyiség alapján leginkább ágyúról vagy harangról lehet szó.

51 Utána áthúzva: „ada”.

52 Heinrich Schlick/Schlik zu Bassano und Weißkirchen („Slikk”) (1580–1650) 1632 és 1649 között az Udvari Haditanács elnöke, 1632-től a Titkos Tanács tagja. Schlicknek nem hogy fogságba eséséről, de arról sincs tudomásunk, hogy ezekben az években jelen lett volna a hadszíntéren. A hír minden bizonnyal téves értesülésen alapult, vagy a dezinformáció szándéka születte.

53 Az eredetiben elírás miatt: „tutelela levelet” A „tutela levél” gyámi meghatalmazás – Alsóvatai Pelbárt György („Pelbart uram”) 1635. jún. 15-től 1639-ig Borsod vármegye jegyzőjeként működött. MNL BAZML IV-501/a. 5. köt, 249. és 463. Talán abból a családból származott, amely Pelbárt István révén 1598. jún. 2-án I. Rudolf királytól kapott címeres nemeslevelet. (NAGY [1857–1868], IX, 203.)

54 Alighanem arról a címeres nemeslevélről van szó, amelyet III. Ferdinánd 1640. febr. 12-én állított ki a Zemplén megyei Szegedi András és gyermekei: Mihály és Erzsébet számára. (ÁLDÁSY [1937], 307. [No. 726.] Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár Fol. Lat. 3623. jelzet alatti elenchus alapján.) A címeres nemeslevél Borsod vármegyei kihirdetése: 1640. szept. 19. (MNL BAZML IV-501/a. 6. köt., 72. BOROVSKY [1909], 222.) Az oklevél tehát már megvolt a levél írása idején, csak Forgách Zsigmond nem értesült róla. – A levél alapján feltételezhető, hogy Szegedi András Forgách (III.) Zsigmond familiárisa volt. Egy bizonyos Szegedi Dániel 1637 és 1639 között Forgách Zsigmond szalánci és aszalói tisztartójaként szerepel. 1637. ápr. 27. Gönc. 1638. jún. 5. Tiszaszentmárton. 1639. jún. 18. Szalánc. Forgách Zsigmond Borsod vármegyének. MNL BAZML IV-501/b. Mat. XII. Fasc. 1. No. 815–816. és 819.

ügy is, vélem, könnyebb az dolga az Portán.⁵⁵ Szemere Pált, Chernelt és Bogádit⁵⁶

- 55 Mohammed kajmekám, volt szilisztriai pasa Rákóczi portai ellenfelei közé tartozott. IV. Murád szultán arra hivatkozva végeztette ki, hogy magánakcióként Vasile Lupu moldvai vajda fiát megkísérelte Matei Basarab havasalföldi vajdának (a fejedelem pártfogoltjának) székébe ültetni. (SZILÁGYI [1893], 334–336. HAMMER [1829], 259–265. A kivégzés időpontja itt: 1639. dec. 16.) – Forgách természetesen a királynak írott jelentésében is megírta a Gyulafehérváron szerzett értesülést, hogy a kajmekámot, aki III. Ferdinánd jó emberének tűnt a Portán, megfojtatták. A kivégzés időpontja nála: 1639. dec. 22-én este nyolc óra (MNL OL A 98. 12. fasc. No. 38 [7. d. f. 172r.] A bizalmas jelentésben az is szerepel, hogy a kivégzés hírért a fejedelem már 1639. dec. 31-én megkapta. Uo. f. 176r.)
- 56 Szemerei Szemere Pál („*Szemere Pál*”) (†1652 után) Abaúj megyei középbirtokos család sarja, Szemere Albert és Kinizsi Zsuzsanna fia. 1622-ben a királyi tábla jegyzője. 1625-ben, illetve 1628. jún. 5-én Sáros és Borsod vármegyék jegyzőjeként és Rákóczi György familiárisaként szerepel. (GUSZAROVA [2013], 136 MTAKK K 343. dob. No. 1616.) 1634. júl. 5-én mondott le Borsod vármegyei jegyzői tisztéről. (MNL BAZML IV-501/a. 5. köt. 182.) 1639. jún. 28-án és 1642. szept. 27-én Abaúj és Sáros vármegyék jegyzőjeként, illetve a királyi tábla ülnökeként említik. (MTAKK K 344. dob. No. 1716. MNL OL A 57. 10. köt. 417–419.) A fejedelem kinevezése nyomán 1644 és 1648 között a Szepesi Kamara tanácsosa. A szakirodalom szerint vármegyei karrierje csúcán Abaúj vármegye alispánja. NAGY (1857–1868), X, 601–602. CSOMA (1897), 541. MAKKAJ (1954), 671. FALLENBÜCHL (2002), 308. A protestáns köznemesség egyik hangadója az 1625. és 1634/1635. évi soproni, illetve az 1630., 1637/1638., 1646/1647. és 1649. évi pozsonyi diétákon, 1625-ben Borsod, 1630-ban Sáros, a további országgyűléseken pedig Abaúj vármegyét képviselve. Az 1646/1647. évi diétán Chernel György és Klobusiczki András mellett a fejedelemnek is ő az egyik követe. (MVOK, 13. [No. 14.]) A fenti országgyűlésekről írott követi naplói a korszak igen fontos forrásai. KULCSÁR (2003), 516–517. (A naplókéziratok felsorolása.) • Chernelházi Chernel György („*Chernel*”) (†1649) eredetileg Sopron megyében birtokos nemesi család sarja, Chernel Pál (†1611 előtt) és szamosfalvi Mikola Anna fia. (NAGY [1857–1868], III, 23–28. SZLUHA [2011], I, 62. A család egyik levéltártöredékéről: PETTKÓ [1893]) Birtokainak súlypontja Borsod és Abaúj vármegyékre esik. 1628-ban az öt illető dunántúli birtokokat elcsereéli édestestvérének, Chernel Pálnak, és gyermekeinek Zemplén, Szabolcs, Szatmár, Bereg és Ugocsa megyékben fekvő anyai jószágaira. (1628. júl. 19. Sárospatak. PFL Chernel cs. III. Időrendi sorozat) I. Rákóczi György 1632. okt. 30-án inskribált Chernel Györgynek egy ónódi házat. (PFL Chernel cs. II.3. Másolat a Sarudy György-féle elenchusból.) 1635-ben a Borsod megyei Ónodon lakik. (BOROVSKY [1909], 193. NAGY [1998], 62–64. [No. 34.]) 1605. máj. 28-án Bocskai István fejedelem udvari familiárisaként indul lengyelországi követi útra. (PFL Chernel cs. II.3.) 1610. nov. 13-án diósgyőri tisztartóként ír levelet Forgách (II.) Zsigmond nádornak. (KOMÁROMY [1898], 613.) Valószínűleg már 1619-ben is I. Rákóczi György familiárisa. (1619. szept. 5. ŠAL MML II/67. No. 106.) 1623-tól 1632 augusztusáig biztosan (de talán már 1621-ben is) a magyarországi Rákóczi-birtokok prefektusa. (1623. jan. 11. „omnium bonorum nostrorum praefectus” MNL OL E 190. 2. dob. No. 355. SZILÁGYI [1893], 127. SZILÁGYI [1893–1894], 472–473. 476. MAKKAJ [1954], 668.) 1636. jan. 1-jén a fejedelem elsőrendű udvari familiárisaként szerepel. („főember szolgánk” MNL OL P 108. Rep. 71. Fasc. 2., 261.) 1638 szeptemberében a fejedelem megbízásából Bécsbe utazik III. Ferdinándhoz. („praecipuus meus familiaris” EOE X, 205–208.) Az 1646/1647. évi pozsonyi országgyűlésen Szemere Pál mellett Abaúj vármegye követe. Az 1634/1635. évi soproni és az 1646/1647. évi pozsonyi diétán a fejedelemnek is ő az egyik követe (1635. febr. 22. MNL OL E 190. 7. dob. No. 1539. SZILÁGYI [1893], 256. KULCSÁR [2003], 517.) • Bogádi/Baranyai Bogádi András („*Bogádi*”) Baranyából Trencsén megyébe átszármazott nemesi család sarja, Bogádi András és tani Tanyi Mária fia. (NAGY [1857–1868], II, 150. KEMPELEN [1911–1932], II, 289. SZLUHA [2006], 208–209.) I. Rákóczi György familiárisa és diplomatája. Az 1634/1635. évi soproni országgyűlésen Trencsén vármegye egyik követe. (GUSZAROVA [2005], 114.) 1636-ban a fejedelem megbízásából Regensburgban jár III. Ferdinándnál. 1639 szeptemberében és novemberében Rákóczi követe-ként kétszer is felkeresi Esterházy Miklós nádort. (EOE X, 254–263.) Ugyanebben az évben Trencsén városában lakos nemesként és I. Rákóczi György elsőrendű familiárisaként („primarii

ott benn// hagyta,⁵⁷ az ki meghitt emberi. Mi végre hívatta be ökö, nem tudhatom. Konszky uram is mi választtal gyűtt az Portáról, kérem kegyelmedet, adja tudtomra, mert úgy hallom, egy holnapig csak az fővezérnél sem lehetett audientiaja.⁵⁸ Kikeletre bizonyos szándéka az fejedelemnek, hogy az fejedelemasszont kibocsássa az ide ki levő jószágának látogatására, mivel hogy immáron őfelségétől is vagyon arra engedelve.⁵⁹ Maga is Munkácsig örömet kigyűnne, ha megnyerhetné őfelségétől. Ezeknek utána tartsa meg Isten kegyelmedet. Datum Viennae, die 24. februarii 1640.

Kegyelmednek szeretettel szolgál: Forgacs Sigmond manu propria

5. 1640. aug. 28. Garami kastély. Forgách Zsigmond [Lippay György egri püspöknek és magyar kancellárnak] Eredeti, saját kezű, a címzésoldal hiányzik. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 9. csomó p. 487–489. (MNL OL 2647. filmtári tekercs X.15. cím)

Illustrissime et reverendissime domine, domine mihi observandissime, salutem servitorumque meorum paratissimam semper commendationem!

Isten kívánta való jovaival áldja meg kegyelmedet. Élek én még, kegyelmed szolgálja, és kérem, mint holtról el ne feledkezzék, vigasztaljon egyszer levelével. Innét e maiori nostra Tartaria⁶⁰ kegyelmednek semmit új hírül nem írhatok,

ordinis aulae familiaris”) említik. (RMNy III. 1797. és 1807.) 1640 elején szintén I. Rákóczi György elsőrendű familiárisa („primarius familiaris”) (MNL OL A 98. 12. fasc. No. 32. [7. d. f. 17 lr.]) 1641 márciusában ismét a nádornál jár követségben. (HAJNAL [1930], 20.) Egy 1649. évi könyvajánlásban Hanzlikon (Trencsén megye, ma: Hanzlíková, Szlovákia) lakó nemesként szerepel. RMNy III. 2293.

57 Utána áthúzva: „m”.

58 Szentdomonkosi és konscsinai (ma: Konjščina, Horvátország) Konszky Mihály báró („Konski uram”) katonai érdemek nyomán felemelkedett horvát főrangú család tagja. A család számára magyar bárói címet szerző Konszky Mihály (bárói rangemelés: 1603. máj. 10. Prága. MNL OL A 57. 5. köt. 711.) fia, Konszky Gáspár királyi tanácsos (kinevezés: 1625. dec. 15. Sopron. MNL OL A 57. 7. köt. 595.) édestestvére. Fiatalon Lipót Vilmos főherceg kamarásaként szolgált. 1639 őszén rendkívüli császári követként a Portán járt. A harmincéves háború több hadjáratában részt vett a főherceg mellett, a svéd fogságot is megjárva. Később a főherceg udvari tisztviselőjeként („argentariae camerarius”, ’ezüstművek kamarása’) szolgált. Ebben a minőségében 1647. febr. 9-én a pozsonyi országgyűlés alatt III. Ferdinándtól maga, és unokatestvére, Konszky Péter számára magyar grófi rangemelést szerzett „Szentdomonkos és Konscsina örökös grófja” titulussal. (MNL OL A 57. 9. köt. 858.) A régebbi német szakirodalom követjárása kapcsán tévesen a jóval ismertebb cseh Kinsky család tagjának tartotta. HAMMER (1829), 261. SPULER (1936), 334.

59 Innen és más forrásokból is tudjuk, hogy I. Rákóczi Györgynek és feleségének magyarországi látogatásaihoz előzetes királyi engedélyre volt szükség. Először Törös János királyi követ 1639. augusztus végi gyulafehérvári tárgyalásain került elő Lorántffy Zsuzsanna felső-magyarországi útjának ügye, ám az akkor még a szüret idejére tervezett látogatás végül a fejedelemasszony betegeskedése miatt késedelmet szenvedett. MOL A 98. 12. fasc. No. 24. (7. d. f. 90r.) SZILÁGYI (1893), 342–344. TUSOR (2015), 51. (No. 49.)

60 Magna/maior Tartaria (Nagy Tatárország), a korban a Kaszpi-tengertől és az Urál hegységtől a Csendes-óceánig húzódó nagy, török népek által lakott közép- és észak-ázsiai terület földrajzi

hanem hogy die 21. huius vitték be az fejedelem fiát az váradi kapitányságra.⁶¹ Lévén ott benn bizonyos vigyázó emberem, micsoda relatiót tött, kegyelmednek leíratván megküldtem.⁶² Egyébaránt most, Istennek hála, szép csendességben vagyunk, az török egri szomszédok is kezdték jámborul magokat viselni, de meddig tartson, nem tudom. Nyáry uram 12. septembris megyen benn Kassára.⁶³ Úgy látom, hogy jó módjával készül is hozzá. Mink ide az öfelsége hadai és állapotja felől csak néha-néha, az nagy ünnepekre hallunk valami hírecskéket. Tagadhatatlan, hogy hol igen rosszat, hol igen jót. Kegyelmedet kérem, ha mi jó hírei vagynak,⁶⁴ adja tudtomra. Bécs felől írják, hogy 13. septembris indul meg császárné asszonyunk öfelsége császár urunk öfelsége után, de meddig és hova megyen, semmit sem érthetünk, // arról is kérem kegyelmedet, tudósítson, és mikor várhassuk alá öfelségeket és⁶⁵ kegyelmeiket is, mert itt igen emlegetik az ország gyűlését.⁶⁶ Én kegyelmednek maradok megösmert igaz szolgája és kívánom, hogy Isten rövid nap aláhozván kegyelmedet, láthassam kedves jó egészségben. Azonban⁶⁷ Isten kegyelmedet tartsa meg jó egészségben. Datum ex castello Garam, die 28. augusti 1640.

Kegyelmednek szeretettel szolgál: gróf Forgacs Sigmond manu propria

megnevezése. Forgách Zsigmond itt a Pozsonytól és Béctől távol eső, protestáns dominanciájú Felső-Magyarország ironikus megnevezéseként (kb. 'vadkelet') használja.

61 Ifj. Rákóczi Györgyöt valóban 1640. aug. 21-én iktatták be a váradi főkapitányi posztra. Az eseményről: EOE X, 297–299. MHHD XXIV, 65–66. SZALÁRDI (1980), 196. JENEY-TÓTH (2015), 79–81.

62 Ez a melléklet sajnos nem maradt fenn.

63 Bedeghi Nyáry István (†1643. jan. 13. Kassa) Bedeghi Nyáry Pál és enyingi Török Zsuzsanna fia. 1621. márc. 20-án Bethlen Gábor első feleségének, Károlyi Zsuzsannának udvari familiárisaként, 1622 májusában pedig már a fejedelem udvarmestereként említik. (JENEY-TÓTH [2012], 81–82. 146.) 1620/1621–1631 között kállói kapitány, 1621–1642 között Szabolcs vármegye főispánja (KOROKNAY [2006], 55–60.) Szabolcs vármegyének a királysághoz való visszakerülése után is megőrzi, sőt gyarapítja tisztségeit. 1631. okt. 27-től haláláig királyi főajtónállómester. (FALLENBÜCHL [1988], 134.) 1631 előtt – 1643-ig királyi tanácsos, 1640-től haláláig felső magyarországi (kassai) kerület és végvidéki főkapitány. (PÁLFFY [1997], 273.) 1643. ápr. 15-én temették el a kisvárdai várban. MNL OL P 1314. No. 14725. ill. özvegyének, Kapi Klárának a temetésre szóló meghívója: ŠAP ŠZ Acta politica 1643/No. 15. (51. doboz) – Forgách Zsigmond levelében nem egyszerű helyváltoztatásra, hanem Nyáry István közelgő főkapitányi beiktatására utal.

64 Utána áthúzza: „kérem”.

65 A szó a sor fölé utólag beszúrva.

66 A kérdés arra utal, hogy Forgách Zsigmondnak nem volt pontos tudomása a regensburgi birodalmi gyűlésről. Lásd a 69. lábjegyzetet.

67 A szó eleje javított.

6. 1641. jan. 19. Pozsony. Lippay György esztergomi érsek Forgách Zsigmondnak. Eredeti, saját kezű, enyhén ázott. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Illustrissime comes, domine observandissime, servitiorum meorum paratissima/m/ commendationem¹⁶⁸

Aldja meg Isten kegyelmedet minden kívánta jókkal, adjon sok boldog és szerencsés víg esztendőt érni jó egészségben! Forgách Ádám uram őkegyelme majd ugyan assecurált vala, hogy az útamban szemben lehetek kegyelmeddel, azért nem írtam eddig kegyelmednek. Mast mivel elvégezvén ide dolgaimat, visszasietek Ratisbonában,⁶⁹ nem akarám elmúlatni kegyelmedet kötelességem szerint hogy levelemmel ne látogassam. Értem páter Ferenc⁷⁰ intimatiójából kegyelmednek énreám néminemő neheztelését, kire választot írtam ugyanazon páter Ferencnek. Kérem kegyelmedet, jó alkalmatossággal hallgassa meg. Mit itt az közel való urakkal egy kis tanácsot tartottunk az őfelsége parancsolatjából, az közönséges jóra, kiváltképpen az töröknek szüntelen való csintalansági és rablásira nézve, az kik immár szintén elszenvedhetetlenek. Majd az bányavárosokat is oly karban hozta, az kiben még nem voltak.⁷¹ Túl is az Dunán immár Styriáig rablott, mast utolszor Batthyány uramnak négy faluját.⁷² Ha ezeket nem remediáljuk, csak így is romlását várhatjuk szegén hazánknak. Ratisbonából azt írják, hogy

68 A formulát eredetileg ablativusban akarta írni, ám a második szó leírásánál már a tárgyeset mellett döntött, ezért hiányzik az első szóról az „m” végződés.

69 Regensburg (Bajorország) német birodalmi város, 1594-től a német birodalmi gyűlések (Reichstag) állandósult helyszíne. 1640-ben III. Ferdinánd 27 éves szünet után hívott össze újra birodalmi gyűlést, amely 1640. szept. 13-tól 1641. okt. 10-ig ülésezett. WILSON (2010), 624–626. – Lippay már 1640 júniusában Regensburgba ért, és 1640/1641 fordulójáig ott tartózkodott. TUSOR (2015), 58–68. (No. 58–64.) Magyarországi teendői végeztével valamikor 1641 februárjában tért vissza a birodalmi városba, és egészen a gyűlés végéig ott maradt.

70 P(ater) Ferenc, Lippay Ferenc (1608–1674) jezsuita, Lippay György érsek testvére. 1641-ben éppen a jezsuiták kassai missziójában, tehát Forgách Zsigmondhoz, és annak szalanci uradalmához közel működött. (LUKÁCS [1982], 660. vö. TUSOR [2015], 346. [No. 352.]) Forgách Zsigmond saját kezű másolatában fennmaradt Lippay Ferencnek egy magyar grófhhoz intézett levele (1641. febr. 15. Kassa), amelyben közbenjár Forgách Zsigmond érdekében, és igen kedvező véleményt fogalmaz meg róla. „El is higgye nagyságod, jó lelkiismeretemre írom, Forgách uram önagysága oly király és fejedelme szerető úr, hogy – tisztesség adassék ezen a’ földön lévő uraknak, de egyetlen-egyet sem látok, sem ösmerek, a’ ki őfelsége mellett most is hívebben fogja és fogná is a’ dolgot.” PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

71 Lippay itt alighanem egy időben közeli eseményre utal. A török 1640. okt. 1-jén éjszaka meglepetésszerűen megtámadta és felgyújtotta Bakabánya alsó-magyarországi bányavárosát. (KRÁLIK–ZAMBOJ [1975], 133–136. KOPČAN [1986], 124.) A váci bég Bakabányának írott hódoltató leveléről, a bányavárosok fenyegetettségéről: 1641. márc. 18. Esterházy Miklós Lippay György kancellárnak. HAJNAL (1930), 22–23.

72 Styria: Stájerország (Steiermark) osztrák örökös tartomány latin neve. – Németújvári Batthyány (I.) Ádám (1610–1659) gróf, 1633-tól királyi tanácsos, 1637-től haláláig dunántúli kerületi és Kanizsával szembeni végvidéki főkapitány. Részletes életrajzi adatok: KOLTAI (2012), 521. – Az időszak Vas megyei török hódoltató akcióiról, rablásairól: MNL OL A 98. 12. fasc. No. 49. (7. d. f. 264–274.) ill. 13. fasc. No. 34. (8. d. f. 872–891.)

pergálnak alacriter az gyűlésben, mast az Luneburgust⁷³ békéltetik. Az hadakat mind quartirban szállították volt, rendelvén az imperium nekiek három milliót, ketteit quartíru, az harmadikát pénzül. Evvel az alkalmatossággal Panier⁷⁴ csintalankodni kezdett, Csehországot is tentálta, akart Bamberg⁷⁵ felé is ütni, és minden módon azon volt, miképpen nem csak ártson, de az gyűlést el is bontsa.⁷⁶ Mast immár az mi hadaink is sok helyen kikászolódnak az quartírokból, és resistálni akarnak grassanti hosti. Én Isten segítségével nem késsem, hanem visszamegyek immár Ratisbonában, senki magyar énkívülem ott nem lévén.⁷⁷ Ennekutána tartsa és éltesse Isten kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben. Posonii, die 19. januarii 1641.

Illustrissimae dominationis vestrae servus paratissimus

Georgius Lippay episcopus Agriensis manu propria

/Címzés:/ Illustrissimo comiti Sigismundo Forgach de Ghimes, comitatus Borsodiensis supremo comiti, et sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis cubiculario et camerario etc. domino observandissimo

/17. századi jegyzet a címzésoldalon:/ Anno 1641. 19. januarii

7. 1643. jan. 22. Pozsony. Lippay György esztergomi érsek Forgách Zsigmondnak. Eredeti, saját kezű. PFL Erdődy cs. 11. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Illustrissime comes, domine amice observandissime!

Salute et servitii commendatione praemissa.

Az kegyelmed leveleit, mind az kettőt kedvesen vettem. Adja Isten, azok között az szép kívánságok és üdvözetek között szolgálhatnék kegyelmednek. Az második levelet mikor írta kegyelmed, úgy látom még akkor szegény Nyáry uram meg nem holt volt. Immár változván az állapot, másképpen kelletik gondolkodnunk az dolog felől. Kegyelmed elhiggye biztonnyal, hogy én – az mint meg is érdemli – kegyelmednek igaz jóakarója vagyok. El sem múlatom, valamit az kegyelmed előmenetelére és javára tudok mívelni. Az szegény Melith Péter is,

73 Luneburgus = Georg von Braunschweig und Lüneburg (†1641. ápr. 2.) Braunschweig-Lüneburg evangélikus felekezeti hercegeként 1631-től a svédek egyik birodalmi szövetségese egészen az 1635. évi prágai különbékéig. 1640-től ismét beavatkozott a háborúba a svédek oldalán. 1642. jan. 16-án Goslarban végül békét kötött III. Ferdinánddal.

74 Johan Gustafsson Banér („Panier”) (1596–1641) svéd tábornok, 1634-től haláláig a Német-Római Birodalomban harcoló svéd csapatok főparancsnoka („Feldmarschall”).

75 Bamberg püspöki város (Oberfranken, Németország).

76 1641 januárjában Banér, tartva a német szövetségesek elpártolásától offenzívát indított, amelynek keretében 1641. jan. 20-án egy kisebb sereggel a birodalmi gyűlés helyszínén, Regensburgon is rajtaütött, ám a császárt nem tudta elfogni. DUDÍK (1879), 3. WILSON (2010), 626–627.

77 Lippay György ugyanazon a napon kelt levelében így írt tervezett útjáról III. Ferdinánd királynak: „Ego absolutis hic negotiis ad humillima maiestatis vestrae servitia Ratisbonam acceleratis itineribus redire contendam, speroque me, si non in ipso festo Purificationis, saltem paulo post ibidem affuturum.” PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 10. cs. (2648. filmtári tekercs X.18. cím)

úgy értem, nem viszi messze.⁷⁸ Oda is kellene ember, ha volna. Szunyogh uram⁷⁹ azelőtt énnekem úgy beszéllette, mintha kedvetlen volna az szenderői⁸⁰ lakáshoz, de mast felmenvén Bécsbe, Pálffy Pál uram⁸¹ igen nagy biztatást adott neki. Kegyelmed nem hogy arra, de nagyobbra is érdemes annál. Az erdélyi utat dissuadeáлом kegyelmednek mastani időben, kiváltképpen ez tisztek változásában. Ne menjen el kegyelmed sohova is, hanem legyen itthon, és vigyázzon maga állapotjára és hazánk javára is, nincs mast az odamenetelnek ideje.

Semmi olyas híreink mast nincsenek. Készülnek váltig mindenfelől az nyári hadakozáshoz. Richelieu⁸² tett húsz millió gazdagságról testamentumot, az ki inauditum de privato homine.⁸³ Az ő halálánál és dispositiójánál gazdagságának, haláláról való consequentiájánál celebrisebb hír nincsen mast Bécsben. Evvel Istennek ajánlom kegyelmedet. Tartsa és éltesse Isten kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben. Posonii, die 22. januarii 1643.

Illustrissimae dominationis vestrae ad serviendum paratissimus

Georgius Lippay electus archiepiscopus Strigoniensis manu propria

- 78 Briberi Melith Péter („*Melit Peter*”) (†1643. nov. első fele) horvát eredetű, főként Szabolcs, Szatmár és Zemplén megyében birtokos katolikus főnemesi család sarja, briberi Melith Pál (†1605) és Csapy Krisztina fia. (NAGY [1857–1868], VII, 411–412. FAZEKAS [2002], 139–140. KOROKNAY [2006], 65–66.) Fiatal korában Mátyás főherceg asztalnoka. 1622 májusában Bethlen Gábor erdélyi fejedelem udvarának tagjaként tartózkodik Kolozsvárott. (JENEY-TÓTH [2012], 260.) 1623–1629 között Bethlen Gábor (magyarországi) tanácsosa. A fejedelem halála és a hét vármegyének a királysághoz való visszacsatolása után sem szorul háttérbe. 1632–1633 között kallói főkapitány, 1633–1643 között szatmári főkapitány. (PÁLFFY [1997], 285.) 1636. jan. 8-tól királyi tanácsos. MNL OL A 57. 8. köt. 115. – vö. 1643. jan. 23. Pozsony. Lippay György Esterházy Miklósnak „Melith Péter is igen lassan volt, annak is halálát várták.” TUSOR (2015), 135. (No. 131.)
- 79 Jeszenicei és budetini Szunyogh Gáspár báró („*Szuniogh uram*”) (†1659. márc. 5.) Trencsén megyei főnemesi család sarja, Szunyogh Mózes és Majláth Ilona fia. (NAGY [1857–1868], X, 895. KEMPELEN [1911–1932], X, 234. CSÍZI [2003], 68. és 76. SZLUHA [2006], 565–569.) 1625 és 1629 között biztosan Bethlen Gábor udvarmestere, ugyanezen időszakban azonban időnként aludvarmesterként említik (JENEY-TÓTH [2012], 81–82. és 263–264.), ezzel egyidejűleg kövári kapitány. Bethlen Gábor halála után a királyságba távozik. 1635-től királyi tanácsos, 1637 és 1639 között egy könnyűlovas ezred parancsnokaként (*colonellus*) a harmincéves háború németországi hadszínterein harcol. (CZIGÁNY [2004], 80–81. MNL OL A 57. 9. köt. 121–122. és 436.) 1639 májusától 1644-ig szendrői főkapitány. 1641. jún. 4-től haláláig Gömör vármegye főispánja. (MNL OL A 57. 9. köt. 342. BOROVSKY [1908], 15–16. CSÍZI [2003], 69–70.)
- 80 Szendrő, Borsod megyei vár és mezőváros, Kassa után a felső-magyarországi főkapitányság második legerősebb vára.
- 81 Erdődi Pálffy (III.) Pál gróf („*Pálffy Pal*”) (1592–1653) 1625–1646 között a Magyar Kamara elnöke, 1625–1641 között. királyi főpohárnokmester, 1641–1646 között királyi főudvarmester, 1641–1651 között Pozsony vármegye főispánja, 1646–1649 között országbíró, 1649-től haláláig Magyarország nádora. FALLENBÜCHL (1988), 136.
- 82 Armand Jean du Plessis de Richelieu (1585–1642), 1622-től bíboros, 1624-től XIII. Lajos francia király főminisztere. Kulcsszerepe volt abban, hogy Franciaország 1633-tól támogatta a német protestánsok küzdelmét a császár ellen. A bíboros halála (1642. dec. 4.) ekkor volt friss hír.
- 83 Latin: magánember esetében hallatlan

/Címzés:/ Illustrissimo comiti Sigismundo Forgach de Ghymes, comiti comitatus Borsodiensis, sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis camerario etc. domino observandissimo

/17. századi jegyzet a címzésoldalon:/ Anno 1643. die 22. januarii

8. 1643. febr. 15. Tiszaszentmárton.⁸⁴ Forgách Zsigmond /Lippay György esztergomi érseknek/ Eredeti, sajátkezű, a címzésoldal hiányzik. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 12. csomó p. 48–60. (MNL OL 2649. filmtári tekercs X.18. cím)

Alázatos szolgálatomat ajánlom nagyságodnak, áldja meg Isten nagyságodat kívánta való jovaival!

Pozsonból die 22. januarii nagyságod méltóságos levelét, melyet nekem írt, septima februarii, az mely nap Fejérvárról⁸⁵ kiindultam, utamba vettem.⁸⁶ Nagyságodnak alázatosan megszolgálom mind azt, hogy szokott atyai kegyes voltát tőlem meg nem vonssza, és mind azt, hogy leveleimre⁸⁷ böcsületes választéttel értetni nem nehezli. És hogy rendesen feleljek az nagyságod írására:

Én második levelem, igaz, nagyságos uram, hogy szegény Nyáry István uram halála előtt költ, azért, hogy én állapotom felől nagyságod immár másképpen gondolkodik, nagyságodnak, még élek, megszolgálom. Meg is vallom, hogy érdemetlen vagyok az nagyságod ajánlott jóakaratajára, de várok az Istentől és nagyságod parancsolatjától, az mely által alkalmatosság mutattatik, hogy kötelességemnek engedelmisséggel megfelelhettek. Nem is kétlem, hogy nagyságod // én előmenetelemre ne igyekezzék, lévén teljes reménységgel, hogy elhitette azt nagyságod magával, hogy mennél nagyobb állapotra nagyságod gratiá/já/ból léphetek, megösmervén az velem jótételt, annál nagyobb kötelességgel leszek nagyságod szolgálatjára alázatosan kötelezve.

Melith Péter uram meddig tengetheti magát beteges állapotjába, áll Isten akaratjába, most azért, amint hallom, tűrhető egészséggel bír, erejihez bizván az ká-

84 A levéltári jegyzék tévesen az érsek 1643. febr. 27-én Pozsonyban kelt, III. Ferdinánd királynak írt saját kezű levelének mellékleteként értelmezi Forgách levelét. Az érseki levél tartalma alapján ez egyértelműen hibás feltételezés. – A levél egy Forgách Zsigmond által Batthyány Ádámnak elküldött másolata megtalálható a Batthyány család levéltárában is. MNL OL P 1314. No. 14722. A forrás igen komoly tartalmi és szövegbeli egyezéseket mutat azzal a levéllel, amelyet Forgách 1643. febr. 20-án, Tiszaszentmártonból küldött Esterházy Miklósnak. (MNL OL P 123. 1. cs. I/a. Forgách Zsigmond/No. 3. Kiadása: MERÉNYI [1904], 453–456.), ám a nádornak küldött levélből hiányzik a lakodalom hosszabb jellemzése.

85 Gyulaféhevár (ma: Alba Iulia, Románia) az erdélyi fejedelmek székvárosa.

86 Forgách Zsigmond és felesége: Batthyány Borbála magánszemélyként részt vettek II. Rákóczi György és Báthory Zsófia 1643. febr. 3. és 5. között megtartott gyulaféhevári lakodalmán. (SZABÓ [2014], 300.)

87 Utána áthúzza: „kegiese(n)”.

rolyi lakodalomra⁸⁸ készül, igen méltó is volna arra az végházra jobban vigyázni. Ezen állapot felől nagyságodnak azt írhatom, hogy három rendbeli levelét vettem bátyám uramnak, Pálffy Pál uramnak, melybe írja őkegyelme, hogy 23. januarii bocsátott légyen ki egy decretumot őfelsége, melybe engemet pro supremo capitaneo Szakmariensi declarált. Mi tagadás, nagyságos uram, ezen állapot felől soha semmit sem // gondolkodván, csudásnak tetszik. Tudván azt is, hogy midőn egy üdőbe szegény Nyáry uramot akarák Szakmárra vinni, hogy osztán generális-sá tétetett, Melith uramot mint régi szolgát tisztibe meghatták, szokatlan dolog lévén az ausztriai háznak az őfelségek szolgálatjokba eltörődött szolgátul az tisztet elvenni. Sőt, az elmúlt soproni gyűlésbe⁸⁹ is vala ezen állapot felől is hasonló discursus. Ezek fenn lévén, ne adja Isten, hogy őfelsége gratiáját megvessem, de nem lévén még kezemnél őfelsége parancsolatja, majd gondolhatok olyat, hogy megértvén az dolgot Melith uram, újobban őfelségéhez folyamodik, és talám az felől megírt okokra nézve viszont ez⁹⁰ állapot megváltozik.

Az tisztre tudván érdemetlen voltomat, maga tudja nagyságod, hogy nem igyekeztem ottan az szenderei állapotra is mért kívántam lépni, nyilván az is nagyságodnál. Én, nagyságos uram, Szenderőbe lakván, az vitézlő nép megszaporodnék én körülöttem levő lovassal és szolgálaimmal. Az nemesség is megfelesednék, nem szorulván azon jószágnak jövedelmére, ha nekik is hasznocskát engedne. Talántán az vár épületi is jobban menne véghez. Ily állapottal lévén az végház, az török sem cekázna oly bátran, és talám az hódítástul is elállana.⁹¹ Sőt, én vékony tetszésemet nagyságodnak megírhatom, hogy ha őfelsége ide az mi földünkre generálist helyezett, ne Kassán, hanem Szenderőbe resideáljon. Első oka az, hogy Kassa városa maga magát meg tudja oltalmazni, és jobb volna, ha az a' kassai praesidium együtt az generálissal Szenderőbe, az mely az ellenséghez közelebb, vigyázna, és bizony annyival is// jobban vigyázna, hogy tudná, hogy nem az kassai piacon sétálna. Második oka, hogy jobb kedvvel is szolgálna, mert nem volna rab, mint Kassán, és nem akkor köthetnék nyakon, mint Dóczyt, az mikor akarnák.⁹² Harmadik, hogy ha Kassa ellenkezni akarna is,⁹³ Szenderőből Kassának, de nem Kassából

88 Hallerkői Haller Sámuel diósgyőri kapitány és károlyi Károlyi Éva 1643. febr. 15–16-án Nagykárolyban megtartott lakodalmáról van szó, amelyen végül Melith Péter is részt vett. Lásd Haller Gábor naplóját: ETA IV, 84.

89 Az 1634/1635. évi soproni országgyűlésről van szó.

90 A szó vége javított.

91 A különírt „allana” áthúzott, olvashatatlan szó fölé írva.

92 Forgách Zsigmond itt arra a korszakban közismert tényre utal, hogy Bethlen első támadásakor, 1619. szept. 5-én Kassa város rövid tárgyalás után önként kinyitotta kapuit a fejedelem Rákóczi György vezette csapatainak, Dóczy András felső-magyarországi (kassai) kerületi és végvidéki főkapitányt (1618–1619) fogolyként átadva Rákóczinak. SZILÁGYI (1893), 63–64. NAGY (1969), 150–152.

93 Utána áthúzva: „K”.

Szenderőnek árthatni. Negyedik, hogy őfelsége kamarájának és költségének is megkímélésére esnék, mert Szenderőbe lakván az generális, az kapitánynak⁹⁴ nem kellenék fizetni. Ötödik, hogy ily nagy praesidium lévén Szenderőbe, valamennyi falu a' komáromi tractába is in suspenso maradott, mind felszabadulna, lévén az vármegyék segítségével elég ereji Szenderőnek Eger ellen, az⁹⁵ honnét nekünk derekas bántásunk. Több hasznos dolgok is jönnének ki, ha Kassáról // az generális kiszabadulna, Szenderőbe lakhatnék. Ezek így lévén, mivel biztatják Szunyogh uramot, nem tudhatom, de azt tudom, hogy ha az mostani elkeseredett nemeséget nem biztatják másképpen, az mint megírtam nagyságodnak, félő, hogy az végház oda ne legyen, mert csak az Isten tudja, most is mint csendesítem sok injuriájokba nyavalyásokat.

Az erdélyi utat hogy megjártam, nem volt egyéb az oka, hanem írván palatinus urunknak és nagyságodnak is felőle, nem tilalmazta senki megjelentett szándékomat. Ez mostani nagyságod levele ha elébb ért volna, egy átalán véget, egy nyomást sem mentem volna, de immár meg is tértem, hogy kezemhez jutott. Jól is esett bémenetelem, mert megösmérkedvén az ott való követekkel, úgy mint az kurlandiai herceg követével, moldovai és havasalföldi követekkel is,⁹⁶ ez alább megírt // dolgoknak mehettem végére, melyeket nagyságodnak is akartam érté- sére adni.

Jakusith uramot, az mint értem, rettentő hírrel bocsátotta az fejedelem, hogy az töröknek az jó okoskodásra nézve nem máshová, hanem mireánk lenne ellen- séges igyekezete.⁹⁷ De ez palatinus uram régi opinioja, tudom, nem leszen újság

94 Utána áthúzza: „nek”.

95 Utána áthúzza: „holot”.

96 A követek személyével kapcsolatban az a kis cédula igazít el, amelyet Forgách Zsigmond a levél Batthyány Ádám számára készített, fentebb már említett másolatához is mellékelte (az eredeti levelet kísérő, alább említett cédula elveszett): „Az lengyel király követinek neve *Georgius Ballaban* / az Kurlandus követinek neve *Georgius She* / Az lengyelországi heitman követe *Ladislaus Kolak* / az krakkai vajda követinek neve *Alexander Finoczki* / Az moldovai vajda követinek neve *logofit Gorgicza* / Az havasalföldi vajda követe *Soljóm Szokoli*” (MNL OL P 1314. No. 14722. fol. 131.) A lakodalomról Esterházy Miklós nádornak 1643 februárjának végén beadott részletes jelentése a követek neveit nem tartalmazza. (EOE X, 353–362.) IV. Ulászló lengyel király követének, Jerzy Ballaban trembowlai sztarosztának a lakodalomról írott követi naplója magyar fordításban is megjelent. (VÁRKONYI [1990], 13–45.) Jakob Kettler, a lengyel hűbér, de lutheránus baltikumi hercegség, Kurland hercege (1642–1682) egy bizonyos Georg Shét küldött, akit a WBIS életrajzi adatbázisa segítségével sem tudtunk azonosítani, ahogy Stanisław Koniecpolski koronahetman követét, Ładislaw Kolakot sem. (A krakkói vajda követéről lásd alább.) Vasile Lupu moldvai vajda követe nem volt más, mint Gheorghe Ștefan kancellár (logofăt) (1640–1645), aki II. Rákóczi György támogatásával később moldvai vajda (1654–1658) lett. Matei Basarab havasalföldi vajda pedig az erdélyi kapcsolattartásban aktív Socol Cornățeanu (†1653) főkulcsárt (mare clucer) (1641–1644) küldte el az eseményre. STOICESCU (1971), 161–162. és 449.

97 Orbovai Jakusith György („*Jakusith uram*”) (†1647. nov. 21.) egri püspök (1642–1647), anyai ágon Thurzó György nádor unokája. (SUGÁR [1984], 319–325.) III. Ferdinánd király hivatalos követe II. Rákóczi György gyulafehérvári lakodalmán. A menyegzőről írt jelentését, amelyben

őfelségénél. Mivel ment,⁹⁸ vagy mivel jó egyébiránt püspök uram őkegyelme, mivel csak nem is volt beszédes velem, és ajánlott szolgálatomot sem vötte Fejérváratt, nem tudhatom. De az bizonyos, hogy mikor ő valamely dolgába akar előmenni, az fejedelem őfelségét az törökkel, az törököt őfelségével szokta rettenteni. Nem árt mindazonáltal az jó gyázat.

Kornis urammal⁹⁹ igen sokat beszéllettem, az ki sokat beszéllett az vajdák követivel, bizonyoson beszélük az // töröknek nagy készületit, de igyekezetit nem tudhatják. Melyhez képest nyavalyás Máté vajda¹⁰⁰ még most is régi igyekezete szerént örömet szerezne ide ki jószágot, szállott is eziránt velem az vajda nevével Kornis uram, kinek én írok e' napokba, és szintén Havasalföldébe is beküldöm szolgálímot. Írok az vajdának is, ösmeretséget is vetek vele, ezen alkalmatossággal értheték bizonyosabb híreket is az török állapotjáról.

Az kurlandiai herceg követe vélvén, hogy erdélyi úr légyek én is, mivel mással németül szöllani nem tudott, sokat beszéllett velem, és noha csak komornyiki közül volt egyik, és egyébiránt nem tanácsos ember, de az ifjú hercegnek, mivel az öreg ezelőtt három vagy négy holnappal megholt,¹⁰¹ igen kedves embere. Az mi az hollandus és egyéb tengeri hadakozásokat illeti, bizonyos, hogy azoknak hírét mind ő írja // meg az fejedelemnek, sőt oly nagy bizodalom¹⁰² egymáshoz, hogy az mint nekem az követ beszélte, hogy oly messze földre is kész megsegéteni és szolgálni. De én ezeket csak complementumoknak tartom, mert egyik az másikat ily távul csak szóval segítheti.

a fejedelmet a katolikus egyház engesztelhetetlen gyűlölőjeként ábrázolta, a király a nádornak is eljuttatta. (1643. márc. 26. Sempte. Esterházy Miklós III. Ferdinándnak. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 37. [8. d. f. 1267–1268.]) Visszatérte után, 1643. febr. 19-én székhelyéről, Jászórol már a második levelet írta a királynak. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 39. (8. d. f. 1251–1252.) Mint az a levélből kilálglik, Jakusith maga sem hitte el a Rákóczi által szóban és írásban közölt fenyegető török híreket, ő is sokkal inkább a fejedelemtől tartott: „Posteaquam priores ad vestram maiestatem humillime exarasse, supervenerunt litterae principis Transylvaniae, quas vestrae maiestati in specie transmittio. Si per confidentiorem aliquem ministrum secundum suam oblationem de statu Turcarum clarius me certior reddere voluerit, res erit valde suspecta. Est enim impossibile, quin legatus ipsius in Porta tam splendide receptus aliquid novi reportaverit. Hoc ipsum igitur si legationis ipsius ultimae seriem actumque Turcarum, quem sine dubio iam intellexit, coram vestra maiestati occultaverit, perversarum cogitationum erit indicium.” f. 1251. Két évvel később, 1644–1645 fordulóján a magyar (katolikus) rendek megbízásából a Rómában folytatott tárgyalásokat, katonai támogatást kérve a Szentszéktől I. Rákóczi György és a törökök ellen. TUSOR (2000).

98 Utána áthúzva: „mi”.

99 Ruszkai Kornis Zsigmond („Kornis uram”) (†1648) erdélyi katolikus főnemes. 1615–1648 között fejedelmi tanácsos, 1624–1628 között. Bihar vármegye főispánja, 1630–1648 között Zaránd vármegye főispánja. 1630-tól több ízben említik az ország generálisaként. 1632–1640 között váradi főkapitány. TRÓCSÁNYI (1980), 30. Részletes életrajza: T. ORGONA (2014), 116–259.

100 A szó közepe az elválasztásnál javított.

101 „Az öreg herceg” Friedrich Kettler (1569–1642), egy megszakítással 1587-től volt Kurland hercege. 1642. aug. 15-én vagy 17-én hunyt el.

102 Javítva: „bizodalma”-ból.

Lupul,¹⁰³ az moldovai vajda, az mégsem barátja az fejedelemnek, de hogy nem árthat, ideig színt mutat. Az lengyel király követe pedig, az sem volt derék ember, csak ezer lovasnak kapitánya Lengyelországba. Az hetmany követe Koniecpolskié,¹⁰⁴ ki lehetett, nem tudhatom, noha az neve nálam megvan, melyet mind az több követek nevével nagyságodnak ez cédulába megküldtem. Egyébiránt az menyegzőnek nagyobb volt az füstí pecsenyénél, igen kitetszett megszokott fösvénysege.

Az krakkai vajda követe, az derék ember, minden órába várom hozzám, az ki mivel hogy az királynak is // hat esztendeig volt az Portán követe, mind az töröknek, mind az fejedelemnek tudja állapotját.¹⁰⁵ Nagy emberséges ember, és nekem kiválképpen való jóakaróm. Hihető, azért is bocsáttatott be az vajdától, hogy kétfelé tekentsen, és noha mind eljöttek az követek, de ő még Fejérvárat maradt, mivel hogy ad 14. huius az fővezérnek kapudzsi pasájának kellett volna Fejérvárra érkezni,¹⁰⁶ nem akart addig eljönni, még annak az állapotnak is végére nem mégyen. Szolgámat hattam vala, az ki idevezeti, kezét is beadta, hogy eljö hozzám. Ha elérkezik, derekas dolgoknak mehetek végére, melyeket nagyságodnak megírni el nem mulatok.

Egyébiránt én soha Erdélytől úgy nem tartottam, mint mostanság, félek is inkább az fejedelemtől, nem mind az töröktől, noha hogy az mi internuntiusunkat // nem acceptálja,¹⁰⁷ nem jó jel, de én ebben az opinióba vagyok, hogyha resolválta volna magát, az mint az fejedelem rettent, nem keresne, sem vetne ennyi cselt,

103 Vasile Lupu („Luppuly”) (1595–1661) albán származású moldvai vajda (1634–1653), a Rákócziak politikai ellenfele.

104 Stanisław Koniecpolski („Konieszpolszki”) (1591–1646), 1632–1646 között lengyel koronahetman, 1633–1648 között krakkói castellanus.

105 Stanisław Lubomirski (1583–1649) krakkói vajda (palatinus) (1638–1649) követének „Alexander Finoczki”-nak pontos kilétét nem tudtuk felderíteni: a lengyel királynak a 17. század végéig nem volt állandó hivatalos követe a Portán. 1634-ben egy Alexander Trzebiński z Czyżkowa nevű lengyel főkövet járt a Portán (SPULER [1936], 399–400. GRYGORIEVA [2014], 98.), a két személy azonossága azonban nem látszik valószínűnek. A *Finocki* névalak is torzultnak tűnik.

106 Az Esterházy Miklósnak írott febr. 20-i levélben a nagyvezír kapudzsi pasájának neve is szerepel: Ali pasa. MERÉNYI (1904), 454.

107 Az említett rendkívüli portai követ Szelepcsényi György (†1685) győri kanonok, későbbi magyar kancellár (1644–1666), esztergomi érsek (1666–1685) volt, akit a határvidéki békeszerződések ügye mellett főként az Oszmán Birodalomból érkező hírek (pl. vereség a perzsáktól, Azak/Azov állítólagos újbóli) kozák elfoglalása) ellenőrzésére küldtek el Konstantinápolyba, hosszú, 1642 novemberére visszanyúló előkészítés után 1643 elején. (HAINAL [1930], 290–291. 311. 374. 388–389. 391., SPULER [1936], 334–335. téves 1642-es évszámmal. TUSOR [2000], 239. [10. lábjegyzet] további irodalommal.) Esterházy Miklós nádor levele III. Ferdinánd királynak, amelyben újra javasolja a követek kiküldését: 1643. jan. 17. Fraknó. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 37. (8. d. f. 1239. és 1250.) A követ instrukciója: uo., f. 1244–1249. Szelepcsényi végül csak később indulhatott el. A király 1643. febr. 14-én értesítette a nádort, hogy Szelepcsényivel az új portai rezidenst (Alexander Greiffenklaut) is be fogja küldeni a Portára. Lásd a nádor levelét a királynak: 1643. márc. 1. Sempeti vár. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 41. (8. d. f. 1257. és 1264.)

de hihető, hogy vagyon még öelötte oly konc, az melyen rágódik és múlat. Miért félek pedig Erdélytől,¹⁰⁸ oka az ő szándéka, melynek végét vak volna, az ki nem látná. Rákóczi Zsigmondot Fogarasba akarja helyhezteni az kapitányságba, kivéven onnét Kemény Jánost,¹⁰⁹ azelőtti kapitányt, és ott akarja, hogy resideáljon, generálissá téven az székelységnek is. Az ifjú fejedelmet, öregbik fiát Fejérváratt hagyja, maga ott járhat, az hol akarja. Az első Havasalfölde felől Erdélynek kapuját őrzi, az másik az országbéliekre vigyáz. Magának készen lévő hadnagyi, az kik sokan vagynak ide ki az őfelsége ditiójába, pénzért mindjárt // elég népet találnak, bár az erdélyiek otthon maradjanak is. El is higgye nagyságod, ha hadat kezd fogadni, az mint immár meg is történt, hogy még az végházakból is mind elmennének az füzetésre.

Azért, nagyságos uram, őfelségét bírja reá nagyságod, Istenért is ne késsék muniálni Szakmárt, és ha ki generális leszen, Szenderőbe helyhezteni. Így tudván, hogy Szakmárt meg nem veheti, és az generálist sem ragadtathatja meg oly könnyen,¹¹⁰ nagyot kötök hozzá, hogy veszteg ül. Én egyébiránt senkinek nem ígerek securitást.

Más aprólékos híreknek megírását. Egy, az követek magok viselését tudom mások is megírják nagyságodnak, azzal én nagyságodat nem terhelem, hanem nagyságod nekem írt híreit alázatosan köszönöm. Ha Richelieu fiává fogadott volna, nem nehezteltem volna elhagyott kincsenek successorává lenni // és azzal az kereszténységnek szolgálni. Őfelségének személye szerint az táborba való menetelít ide bizonyosan hirdetik, nagyságodat alázatosan kérem, mind ez, mind más jó híreiről, ha mit szabad tudnom, tudósítani méltóztassék. Ajánlásom szerint ha mit érthetek, el nem múlatom nagyságodnak megírni. Kérven azon nagyságodat, hogy engem szolgáljának ösmervén ennek utána se vonja meg tőlem atyai kegyes voltát. Isten tartsa meg nagyságodat sok esztendeig kedves jó egészségbe. Írtam Szentmártonba, februariusnak 15. napján, 1643 esztendőbe.

Nagyságodnak alázatosan szolgál, még él: gróf Forgács Sigmond manu propria

9. 1643. máj. 18. Pozsony. Lippay György esztergomi érsek Forgách Zsigmondnak. Eredeti, saját kezű. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Illustrissime comes, domine observandissime!

Mint esett az állapot, kegyelmednek jobban megmondhatja szolgálja, az ki Bécsben volt. Vélem azért hogy így is contentus leszen kegyelmed vele, és coniunctis animis et viribus erősebben és hasznosabban szolgálhat kegyelmetek őfelségének

¹⁰⁸ Utána áthúzva: „es”.

¹⁰⁹ Gyerőmonostori Kemény János (†1662) legkésőbb 1631-től Fehér vármegye egyik főispánja és fogarasi főkapitány. 1649–1660 között fejedelmi tanácsos, 1661–1662 között Erdély fejedelme. Részletes adatok: TRÓCSÁNYI (1980), 29.

¹¹⁰ A szó utolsó betűje „l”-ből vagy „b”-ből javítva.

és szegény hazánknak. Az mi egyéb állapotokat illeti, az békesség dolga hála Istennek elég jó karban volna, mert elvégezvén, az ki majd legnehezebbnek látszott lenni, az ingressusát, és az franciai király császárnak recognoscálván urunkat, kívánja igen ugyanazon király, hogy még élteben elvégezze az generalis békességet, és neveletlen gyermekinek zűrzavart ne hagyjon.¹¹¹ Az mely conditiót kíván, igen könnyű úgy tetszik, hogy övé legyen Lotharingiában¹¹² az investitúra, ki tűrhető, sőt majd semmi kár minékünk. Egyébiránt az hadak felől nem igen jót beszélnek, hogy Prága felé tartana minden erejével az ellenség.¹¹³ Az mieink vélik, hogy elegek ellene¹¹⁴ állani, de még eddig nem voltak mind együtt, hanem mast kászolódnak. Az követségéről való leveleket mast írják.¹¹⁵ Az mely kevés consideratióm jutott benne, vélem kegyelmed nem nehezteli, csak két helyen, tudom, Oroszi uram¹¹⁶ kegyelmeddel közli az dolgot. Én, az miből tudok, szeretettel kedveskedem kegyelmednek. Tartsa és éltesse Isten kegyelmedet sok esztendeig jó egészségbe! Posonii, die 18. maii 1643.

Illustrissimae dominationis vestrae ad serviendum paratissimus

Georgius Lippay electus archiepiscopus Strigoniensis manu propria

/Címzés:/ *Illustrissimo comiti domino Sigismundo Forgach de Ghymes, supremo comiti comitatum de Szabolcz et Borsodiensis ac sacratissimae caesariae regiaeque maiestatis camerario et praesidii Zatmariensis supremo capitaneo etc. domino nobis observandissimo*

/17. századi jegyzet a címzésoldalon:/ Anno 1643. die 18. maii

111 Itt a münsteri francia–császári béketárgyalásokat előkészítő korai diplomáciai tapogatózásokról van szó. (Lásd APW I.1, 1–192.) XIII. Lajos francia király 1643. máj. 14-én halt meg. A hír Lippayhoz a levél írásakor még nem jutott el.

112 Lotaringia (ma: Lorraine tartomány, Franciaország), vitatott hovatartozású hercegség a Német-római Birodalom és Franciaország határán, 1632 és 1659 között francia megszállás alatt.

113 Torstensson 1643 tavaszán Lausitzon keresztül tört be Észak-Csehországba, ám az 1642. jún. 14-én elfoglalt Olmütz felmentésén kívül végül hadjárata nem ért el egyéb célt. WILSON (2010), 641.

114 Utána áthúzva: „l”.

115 Szelepcsényi Györgynek az előző levélben szereplő portai követségéről van szó.

116 Oroszi György („Oroszi uram”) (†1665). 1628–1635 között a Magyar Kancellária írnoka. 1636–1638 között a Magyar Kamara altitkára, 1638–1650 között. királyi titkár, 1650–1665 között királyi személynök. (FALLENBÜCHL [2002], 220. FAZEKAS [2014], 1142.) Nevének a szakirodalomban elterjedt írásmódja („Orossy”) nem felel meg a maga és mások által használt egykorú névalaknak. (Köszönöm Fazekas Istvánnak e tárgyban adott tájékoztatását.)

10. 1643. szept. 6. [Felső-Magyarország]¹¹⁷ Forgách Zsigmond Lippay György esztergomi érseknek. [Egykorú tartalmi kivonat, egy, hosszabb, több levél tartalmát ismertető kancelláriai összefoglaló részeként – minden bizonnyal saját kezű, magyar nyelvű levélből] MNL OL A 98. 13. fasc. No. 50. (8. d. f. 1321r-1322r.)¹¹⁸

Egy szavahihető erdélyi bizalmasa levélben megírta neki, hogy Rákóczi három-négy héten belül biztosan megindul a Magyar Királyság ellen. Újra elküldte Erdélybe egy szolgáját, aki hamarosan visszaér. Máshonnan is hasonló hírek érkeznek hozzá a fejedelem szándékairól. A kassai bíró, akinek szólt a nemrég Forgách számára kiállított megbízólevél, szintén azt írta, hogy Erdélyben ugyanezt bizonygatták neki. Az eperjesi vásárra érkezett német posztókereskedőknél pedig a minap Lennart Torstenson svéd generális olyan útlevelét találták meg, amely egyaránt szól a svéd és az erdélyi katonáknak. Jelenleg újabb svéd követ van Rákóczinál, akinek visszaújtját Felső-Magyarországon árgus szemekkel figyelik. Tudja, hogy a szomszédságában többek, így például Ferenczy István katonákat toboroznak a fejedelem számára, és azokat Patakra és Munkácsra gyűjtik. Azt is megírták neki bizonyos hírként, hogy a fejedelem megparancsolta ónodi kapitányának: a cigányokkal mindenütt készíttessen lándzsavasakat, a vetést pedig még Szent Mihály napja (szept. 29.) előtt végezze el. Más komoly jelek is a fejedelem ellenséges szándékára utalnak. Ő maga nem retteghet a fejedelemtől, mert nem akar saját romlásának oka lenni, ám Szatmár és más végházak elhagyatott, romos állapota miatt bőven nyílik a fejedelemnek lehetősége a támadásra. A Serényi Pál által Felső-Magyarországon összegyűjtött csapatokat addig szerinte nem kellene elvezényelni, amíg ki nem derül, hogy milyen irányba fordulnak az események. Tanácsosnak itélné továbbá, ha Szatmárra egy jó kapitány vezetésével minél hamarabb vagy 500 német gyalogost küldenének. A Kamara haladéktalanul gondoskodjon a felső-magyarországi végek amúgy is esedékes zsoldfizetéséről, a király pedig küldjön kétezer főnyi katonaság felfogadására elegendő pénzüsszeget. Ha a fenti feltételek teljesülnek, és a felső-magyarországi főkapitány is Szatmárra vonul a végváriakkal, akkor talán lehetséges a további intézkedésig valamennyi ellenállást kifejtteni a fejedelemmel szemben. A királynak is írt ezekben az ügyekben, ám részleteiben eltérően. Igyekszik majd még biztosabb híreket szerezni.

117 A kivonatban sajnos nem szerepel a keltezési hely. Annyit tudunk, hogy Forgách Zsigmond 1643. szept. 21-én tiszaszentmártoni (Szabolcs megye) kastélyából írt drámai hangú levelet a királynak. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 49. (8. d. f. 1335–1337.) Kiadása (téves, 1643. szept. 11-i dátummal): EOE X, 398–400.

118 Forgách Zsigmond levelének kivonata az iratban több más jelentés társaságában szerepel, amelyeknek címzettjei azonban nem mindig ismertek pontosan (leginkább talán a főkapitány vagy a nádor jöhet szóba). Zoltán Józsa 1643. szept. 10-én Szatmárból (f. 1317r-1318v.), Rác Gáspár, Homonnai Drugeth János officialisa pedig Terebesről írt egészen hasonló, egymást megerősítő híreket. (f. 1322r-v.) Szerepel még itt továbbá annak a levélnek a kivonata, amelyet Barkóczi Ferenc (ónodi kapitány) 1643. szept. 6-án írt (vsz. Ónodról) Forgách Ádám felső-magyarországi és kassai főkapitánynak (f. 1323r-v.).

„Dominus Sigismundus Forgach scribit domino archiepiscopo Strigoniensi die 6. septembris 1643 sibi a confidente suo ex Transylvania scribi principem Transylvaniae intra tres aut quatuor septimanas contra ditiones suae maiestatis certo certius moturum esse, unde oportet, ut nobis ipsis attendamus. Quod utique se facile credere, non nisi¹¹⁹ certa enim ab ipso confidente alias scribi solere. Nihilominus misisse se denuo in Transylvaniam certum suum servitorem, quem in horas expectaret, forte poterit adhuc¹²⁰ mutari intentio principis pernicioza. Aliunde quoque intendidem [!] rumores adferri de simili principis intentione. Item scribi sibi a iudice Cassoviense,¹²¹ ad quem nuper sua maiestas benignas suas litteras credentiales penes se dederat, haec eadem ipsi iudici nuper in Transylvania existenti fide mediante dicta fuisset. Et quod maius est, apud nonnullos negotiatores sive pannicidas meranos, qui pannos in Epperies usque ad nundinas deferunt, inventas fuisse littera Dorstensonii¹²² salvi passus, in quibus mandat, ne eos quisquam sive de exercitu Suecico, sive Transylvanico, qui ipsis obvii forent, impedire aut damnis afficere praesumeret. Deinde novum etiam // legatum Suecicum in Transylvaniam praesentem, cuius quidem reditus in Superiori Hungaria diligenter observaretur.¹²³ Id praeterea sibi quoque manifesto constare, Stephanum Ferenczy¹²⁴ et alios quosdam in sua vicinitate circum circa ad rationem principis expansis vexillis militem colligere, et Munkacium ac in Patak cogere. Certo insuper allatum¹²⁵ fuit mandasse principem officiali suo Onodiensi,¹²⁶ ut per Zingaros ubique hastarum ferramenta fieri procuret, et seminaturas adhuc ante festum Sancti Michaelis perficiat, deinde enim alia ipsis incumbere, esse alia quoque signa, quae principis malam intentionem evidentem faciant, nisi impedia-

119 A szó a sor fölé utólag beszúrva.

120 A szó eleje javított.

121 Kassa szabad királyi város bírása 1642 és 1645, illetve 1648 és 1652 között a Turóc megyei nemesi családból származó Keviczky János volt. (H. NÉMETH [2006], 189–203.) A családról: NAGY (1857–1868), VI, 237–238. KEMPELEN (1911–1932), V, 463. SZLUHA (2008), 631. Keviczky személyéről: J. ÚJVÁRY (2001), 423–426.

122 Utána áthúzza: „[itte]ras” – Lennart Torstenson/Torstensson („Dorstensonius”) (1603–1651) svéd generális, 1641-től 1645-ig a svéd csapatok főparancsnoka.

123 Az 1643 augusztusában Erdélybe érkező svéd követek Jacob Rebenstock alezredes és a svéd seregben lovassági századosként szolgáló magyar Orbai András voltak. CSEH-SZOMBATHY (1956–1957), I, 49.; KÁRMÁN (2011), 81.

124 Cselei és nagybesenyői Ferenczy István („Stephanus Ferenczy”) Zemplén megyei nemesi család sarja. 1635-ben I. Rákóczi György öt lóval szolgáló udvari familiárisa, 1642-ben már az ifjú II. Rákóczi György fejedelem udvari familiárisát említik. 1645-ben Debreczeni Tamás sárospataki keletű végrendeletének egyik tanúja. (JENEY-TÓTH [2015], 91–92.) A magyarországi hadjárat alatt 1644 szeptemberében Szikszón tartózkodik, 500 fejedelmi lovas parancsnokaként (MHHD XXIV, 252.) Ferenczy István és Ferenczy Gábor 1628-ban kaptak II. Ferdinándtól nemeslevelet. (ÁLDÁSY [1937], 206. [No. 512.] Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Fol. Lat. 3623. jelzet alatti elenchusa alapján.) Ha az adomány a fentivel azonos személyhez kapcsolódik, akkor ennek újító címeres nemeslevélnek kellett lennie.

125 Utána áthúzza: „fuiss[et]”.

126 Itt valószínűleg Gönczi Andrásról, Rákóczi ónodi udvarbírájáról van szó..

tur. Se tamen¹²⁷ non posse usque adeo ipsum formidare, nisi vellet esse causa suae ipsius ruinae, nihilominus si consideretur praesidii Zatmar et aliorum confinium destitutus¹²⁸ et ruinosus status, potest occasio facere furem. Videretur itaque sibi copias in illis partibus per dominum Sereny¹²⁹ collectas non oportere statim, donec appareret, quo res inclinent, inde educere. Porro expediens etiam iudicaret, si Zatmarium quantocius vel quingenti pedites Germani cum aliquo bono capitaneo mitterentur. Tertio, ut per cameram confinia // illarum partium exolverentur, quorum solutio iam in promptu esset. Deinde sua maiestas dignaretur adhuc vel pro duobus millius conducendis pecuniam in illas partes mittere quantocius. Posset his effectuat, et si dominus generalis quoque cum confiniariis ad Zatmar se conferret,¹³⁰ in tali casu aliqua resistentia¹³¹ principi opponi, donec ulterior fieret provisio, neque ipsos imparatos opprimeret. Haec se domino archiepiscopo confidente voluisse perscribere, quae licet suae maiestati quoque demisse per litteras significasset, non ita fuisse tamen de particularibus. Velle deinceps certiora indagare.”

11. 1643. okt. 1. Pozsony. Lippay György esztergomi érsek/Forgách Zsigmondnak/. Eredeti, saját kezű, a címzésoldal hiányzik. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Az kegyelmed leveleit szeretettel vettem, értem az oda való rossz híreket is. Valahová teszen az Úristen, de ez idén nem félhetek az erdélyi fejedelem kijöveteletül. Gonosz szándékát és az ellenséggel való cimborálását nem kétlem, de hogy ennyire elmúlván az idő, egyéb dispositiókban is fogyatkozása lévén, otthon is az vajdák veszekedése,¹³² alég hihetem, hogy ez idén módja legyen benne. Mindaz-

127 Az áthúzott „nihilominus” fölé írva.

128 Utána áthúzva: „status”.

129 Kisserényi (kisserjéni) Serényi Pál báró (†1667), Serényi Ferenc fia. Lipót Vilmos főherceg seregében 1642. nov. 2-án részt vett a vesztes, ún. második breitenfeldi ütközetben. (TUSOR [2015], 130. [No. 125.] Az itt szereplő feltételezés szerint Nyáry István gyámfia) 1644 márciusában Szendrőn működött császári katonatisztként. (NAGY [1998], 23. [No. 1.] Serényit – valószínűleg. tévesen – szendrői kapitánynak tartva.) 1645–1656 között Dunáninnen kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány helyettes. PÁLFFY (1997), 272. – Serényi 1643 nyarán Felső-Magyarországon toborzott lovasokat a király számára, amelyeket minden valószínűség szerint a csehországi hadszíntéren kívántak bevetni. Lásd 1643. júl. 30. Pozsony. Esterházy Miklós nádor Sáros vármegyének ŠAP ŠZ Acta politica 1643/No. 8. (51. doboz).

130 Az áthúzott „pareret” fölé írva.

131 Utána áthúzva: „ipsi”.

132 Az I. Rákóczi György által pártfogolt havasalföldi vajda, Matei Basarab éppen ekkor harcolt az ellene sokadik alkalommal támadást intéző Vasile Lupu moldvai vajdával. Esterházy Miklós nádor 1643. szept. 26-án Semptén kelt opiniójában az érsekhez hasonlóan ítélte meg a helyzetet: A fejedelem ellenséges szándékai dacára most nem fog a királyságra támadni, mert a román vajdák konfliktusa leköti. Felső-magyarországi toborzása hátterében pedig egyszerűen az áll, hogy így akarja akadályozni a királyi hadfogadást és a királysági személyes hadfelkelést, közvetett segítséget nyújtva a svédeknek. Véleménye szerint nem szükségesek komolyabb

által ilyen nagy dolgot nem kell csak talámra bízni, hanem méltó, hogy őfelsége dispositiókat tegyen, az mi lehet, legjobbat, azt művelheti. Úgy tetszik, hogy evvel kiváltképpen az occasióval, hogy az végeknek fizetnek, és hogy maga is visitálni fogja generális uram az végeket, provideáljanak élésből, porból, golyóbisből, népből is, az mennyire lehet.¹³³ És in genere kegyelmelek az urak¹³⁴ az várokat és erősségeket oltalmazza, mert mast ott fenn népet fogadni, egyik az, hogy pénzünk nincsen, másik, hogy csak az ellenségnek csinálnánk hadat belőle, harmadik, hogy alég látom mast annak is idejét, ilyen hertelen. Bezzeg ha külső hadunk volna, az mellett talám megállanak valamelyek azok közül es, de anélkül alég remélhetem. Innét pedig aládobolni késő. Mindazáltal ha kegyelmelek művelhet valamit, és látja módját, én javallom, de bono opere non vos lapidabimus.¹³⁵ Az mi illeti az ide való dolgokat, az mi jószándékunk nem szintén kívánságunk szerint succedált, noha mindazáltal küldöttünk ezzel az occasióval nem sokba négyezer lovast az őfelsége segítségére, de bizonyos, hogy annak is nem sokba fele hazaszökött. Oka pedig, miért nem succedált az dolog, egyik, az vármegyéken az sok gonosz haereticus emberek és az fejedelem correspondensi, az kik minden módon impediálták is helben az insurrectiót, Szakolcán is, hogy se oda ne menjünk az táborban őfelsége

védelmi előkészületek. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 53. (8. d. f. 1350–1352.) Jászórol viszont Forgách Zsigmondéhoz hasonló, borúlátó leveleket küldött az érseknek és a királynak ezekben a hetekben Jakusith György egri püspök pl. uo., No. 52. f. 1342–1347. – A körülmények alakulása folytán Forgách Zsigmond véleménye később változott. III. Ferdinándnak írt saját kezű levelében (1643. szept. 30. Kassa) már bizonytalannak látta, hogy a fejedelem megindul-e, egy hónappal később pedig (1643. okt. 26. szalánci vár) egyenesen azt az értesülését osztotta meg a királlyal, hogy a nagyvezír, aki korábban titokban megígérte a fejedelemnek a szultáni engedély megszerzését, nem tudta megkerülni az ügyben a divánt, és most megtiltotta Rákóczi-nak a támadást. A fejedelmet amúgy is lekötö a moldvai konfliktus, amelyben Máté vajdának küldött segédcapatai éppen vereséget szenvedtek.” MNL OL A 98. 13. fasc. No. 57. (8. d. f. 1377–1379. és 1382.) Ekkor már (1643. nov. 3. Jászó) Jakusith György egri püspök sem tartott közeli támadástól.” MNL OL A 98. 13. fasc. No. 63. (8. d. f. 1406–1407.)

- 133 Az említett (kassai végvidéki és felső-magyarországi kerületi) főkapitány nem más, mint Forgách Zsigmond bátyja, Forgách Ádám, akinek kinevezése 1643. jún. 1-jén kelt, ám csak augusztus 9. táján indult el Nyitra megyei birtokairól Kassa felé. 1643. júl. 10. Tarnok. Forgách Ádám értesíti Sáros vármegyét főkapitányi kinevezéséről, és arról, hogy 1643. szept. 1-jén érkezik meg Kassára. ŠAP ŠZ Acta politica 1643/No. 10. (51. doboz) 1643. aug. 10. Rippény. Forgách Ádám III. Ferdinándnak, saját kezű. „In itinere die iam, volente Deo, Cassoviam pergo versus.” (MNL OL A 98. 13. fasc. No. 49. [8. d. f. 1312. és 1315.] saját kezű.) 1643. szept. 8-án Forgách Ádám már Kassáról kérte a királyt, a végvidéki katonaság megerősítésére és zsoldfizetésre. Uo., No. 51. (8. d. f. 1333–1334.)

- 134 Utána áthúzza: „I”.

- 135 A fenti mondat (‘nem kövezünk meg majd titeket’) egy bibliai igehely szabad, közmondás jellegű parafrázisa: „Responderunt ei Iudaei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemiam et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.” / ‘A zsidók így feleltek neki: Nem jó cselekedetért kövezünk meg téged, hanem káromlásért, és azért, hogy te ember létedre Istenné teszed magadat.’ János evangéliuma 10,34.

gével, se pedig ne küldjünk segítséget.¹³⁶ Secundo Batthyány uram és egyebek, az kik vele értettek.¹³⁷ Tertio tett valami kárt Draskovich püspök¹³⁸ uram is. Quarto Sopron és Vas vármegyék egy nap érkeztek, másnap megkötözvén kapitányokat visszaszöktek. 5. Palatinus uram betegsége is nem kevés akadékot tett. 6. Az nemesség insolentiája, az kivel még akkor sem bírunk, mikor csak morgani kell, nem hogy akkor, mikor hadba kell menni és vért ontani. Így történt azért, hogy infecto negotio eloszlottunk, mert Szakalcán is igen kezdetek volt az vérhasban halni, úgy, hogy nyolcat is eltemettek ez nap. Mindazáltal Istennek hála, meg nem állhatta az sárt az ellenség, hanem megmozdulván helyiből, térengettek ide s tova, és bizonyos, hogy Berennél¹³⁹ annyira az zsákban volt, hogy maga azt mer-te mondani, inkább akarja az lipsiai victoriánál,¹⁴⁰ hogy onnat megmenekedett, de Gallas¹⁴¹ más kapitányok tanácsából utat nyitott neki, és az határig menvén az ellenség, megállott volt egy ideig, és szemben szállott az mieinkkel. Azután megént, úgy értem, meggondolta magát és elballagott Szilézia felé. Gallas autem et exercitus noster sequebatur a longe, ut videret finem.¹⁴² De caetero mast érkezék levele cancellarius uramnak, kiben írja, hogy őfelsége jó híreket közlött velem, de még az őfelsége levelét nem láttam. Vélem, hogy az leszen, Morvában az mi hadunknak egy részét elszakasztották Gallastúl és küldötték Pomerániában, hogy az mit itt benn ezek, ők is ott benn műveljék azont. Bemenvén azért Pomerániában, üresen találták az házat, és egynéhány helt vettek meg, nevezet szerint Stet-

136 Szakolca (ma: Skalica, Szlovákia) szabad királyi város Nyitra megyében, a morva határ mellett – Szakalcán kellett volna összegyűlni a svédek morvaországi előrenyomulása miatt mozgósított magyar nemesi felkelőknek. Egyes adatok szerint a várt 15.000 lovasból alig 3.000 jelent meg. Szeptember elején maga III. Ferdinánd is Szakalcára jött, ám az események szerencsétlen alakulását látva 1643. szept. 17-én távozott. DUDÍK (1879), 94.

137 Mint az Lippay György Batthyány Ádámnak írott, 1643. aug. 27-én Pozsonyban kelt leveléből kiderül, a dunántúli főkapitány visszautasította az uralkodó segítségkérését. Az érsek eredetileg őt szerette volna a gyengélkedő nádor helyett a magyar hadak élén látni. (TUSOR [2015] 147–149. [No. 146–147.]) Batthyány és több más főúr elutasító magatartásának hátterében minden bizonnyal az állt, hogy fenntartásaik voltak a magyar nemesi felkelő hadak országhatáron kívüli bevetésével szemben. A rendek részéről hivatkozási alapként a török fenyegetés is előkerült.

138 Trakostyáni Draskovich György („*Draskovith*”) (1599–1650) 1628–1630 között pécsi címzetes püspök, 1630–1635 között váci, majd 1636–1650 között győri püspök. 1633 és 1638 között királyi alkancellár. SZARKA (1947). 162.; FALLENBÜCHL (1988), 122.

139 Brünn (ma: Brno, Csehország). A morvaországi város korabeli magyar neve „Beren/Berény”. 1643 szeptemberének elején (ahogy két évvel később is) sikertelenül ostromolták meg a svéd csapatok. (A szept. 8-ról 9-re virradó éjjel vonultak el a város alól.) DUDÍK (1879), 95–97.

140 Lipcse/Leipzig (Szászország, Németország) Lippay itt a Lipcse közelében 1642. nov. 2-án megívott ún. második breitenfeldi csatára utal, amelyben Lennart Torstensson svéd generális csapatai nagy vereséget mértek a Lipót Vilmos főherceg vezette császári seregére. WILSON (2010), 636–639.

141 Matthias Gallas (1584–1647) császári hadvezér. Wallenstein 1634. évi bukása után több ízben, így az 1643. évi svéd támadás alatt is (márc. 22-től), ő volt a császári seregek főparancsnoka.

142 Latin: Gallas és seregünk messziről követte, hogy lássa a (dolog) végét.

tinumot.¹⁴³ Az föld népe is hozzájuk állott, hiszem, és az elector is disgustatus lévén az suetusoktól,¹⁴⁴ adja az jó Isten, hogy mind egy legyenek ezek az több jók is ezekkel. Szelepcsényi uramat beküldjük megént az Portára. Ezeknek utána Istennek ajánlom kegyelmedet, tartsa és éltesse sokáig jó egészségben. Posonii, die 1. octobris 1643.

Illustrissimae dominationis vestrae ad serviendum paratissimus:

Georgius Lippay electus archiepiscopus Strigoniensis, manu propria

Post scriptum: Bizonyos az is, hogy Katalóniában éppen eltörölték minden gyalogját az gallusoknak az spanyorok, az is, hogy tizennégy milliója érkezett csak az királynak mast az flottán, azon kívül az privatusokét is soknak mondják. Teonville oda vagy az azonban.¹⁴⁵

12. 1643. nov. 3. Pozsony. Lippay György esztergomi érsek Forgách Zsigmondnak, Borsod és Szabolcs vármegyék főispánjának, királyi kamarásnak. Eredeti, saját kezű, a levél sarka enyhén sérült. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Illustrissime comes, domine amice observandissime!

Úgy informálatom, hogy igen nagy hasznára és promotiójára lenne az catholica religiónak Szenderőben, ha az viceispán nem volna ott lakos.¹⁴⁶ Ez azért így

143 Matthias Gallas császári főparancsnok Joachim Ernst von Krockow (1601–1645) pomerániai nemest, tábornokot (*Generalwachtmeister*) küldte diverzióként a svéd fennhatóság alatt álló Pomerániába. Kelet-Pomeránia gyors (és átmeneti) elfoglalásával (1643. szept. 1–7.) a tágabb stratégiai cél, a diverzió teljesült, ám Krockow serege a visszavonulás folyamán (1643. nov. 12-től) szinte teljesen megsemmisült. WILSON (2010), 641. – A pomerániai Stettin (ma: Szczecin, Lengyelország) itt említett császári bevétele – ahogy az Lippay következő leveléből is kiderül – álhír volt.

144 Az említett választófejedelem Frigyes Vilmos (Friedrich Wilhelm von Brandenburg) (1620–1688) brandenburgi örgróf (1640–1688), a porosz állam későbbi megeremtője.

145 Barcelonában 1640. máj. 22-én indult népmozgalom a helyi spanyol kormányzat ellen. A fokozatosan kibontakozó katalán felkelés 1641 elejétől Franciaország katonai támogatását élvezte. – Az Amerikából érkező spanyol aranyflottáról van szó. – Thionville/ Diedenhofen városát 1643. aug. 10-én foglalta el (II.) Louis de Bourbon, Condé hercege a spanyol helyőrségtől.

146 Az érsek nem túl jól időzített kérésének hátterében Szunyogh Gáspár szendrői kapitány és zálogbirtokos földesúr tanácsa állt, aki 1643. okt. 29-én Beckóban kelt levelében azt javasolta az érseknek, hogy váltassa le a szendrői vár alkapitányát és hadnagyait, a Szendrőben lakó protestáns alispán [Monaki Ferenc, Zákány Andrást váltva 1642. jún. 26-tól 1645. máj. 16-ig Borsod vármegye alispánja, ekkor választják meg a helyére Bogácsi Mihályt. MNL BAZML IV-50 I/a. 6. köt., 339. és 398.] helyett pedig próbáljon (a főispánon keresztül) egy, a városon kívül élő katolikus nemest megválasztatni, mert a katolikus felekezetet csak így lehet a településen erősíteni. A levél felütése: „Valamint hogy az sas keselyűszárnyon repül, azzal is csapdossa, az mit le akar csepülni s verni, úgy cselekszik catholica religióval Szenderőben meggyökerezett öretnekség is, jobbik szárnya lévén praesidium /a katonaság/, másik az ott lakos nemesség. Repdes úgy, az mint szereti, lecsapdosván, lenyomván catholica religiónak progressusát, és hogy egynehány száz katolikusokkal kevesebb vagy az abban az helyben, haeresisnek két szárnyai cselekedték.” PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 12. cs. (X.18. cím. 2649. filmtári tekercs). Lippay a két javaslat közül csak azt továbbította Forgáchnak, ami Borsod vármegye főispánjaként őt érintette, az alispánválasztást. – Bár Szunyogh Gáspárt, aki 1614–1615-ben a wittenbergi egyetemen tanult (Beiratkozás: 1614. máj. 26. SZÖGI [2011], 320. [No. 4058.]) a szakirodalom

lévén, kegyelmedet kérem, pro suo zelo, legyen azon, hogy kívül való viceispán választassék, és egyébaránt is az religiót és pátereket Szenderőben jó patrocíniumjával segítse és promoveálja.¹⁴⁷ Én is meg igyekezem szolgálni kegyelmednek, Istentől is veszi jutalmát.

Az suecusok általmentek az Oderán eddig, vélem, Vratislavián¹⁴⁸ is túl vannak, in transitu négyszázot vágta le benne az mieink. Bizonyos dolog, hogy az lovasa igen megromlott, bírtunk volna is könnyen vele, hanem az gyalogja nem vallott annyi kárt. Hatezer gyalogja oly vagyon, hogy nagyot merne vele próbálni, és az az ő substantiája. Az imperialisok immár húszezer embert fogadtak magok költségén, és Haczfelt alá adták, még más húszezeret akarnak fogadni Klen generalissága alá, és generalissimussá az herceget akarják tenni, nem mint austriacust, hanem mint imperiumi fejedelmet, és ki akarják áltájában verni mind suecusát, gallusát az imperiumból.¹⁴⁹ Segítse Isten őket minden jóra. Krackau¹⁵⁰ bizonyos hogy Damot, Stargartot, több helyeket is megvett Pomerániában.¹⁵¹ Stettin is noha az praesidiumot ad vitandam vexationem be nem vette, de az őfelsége hűségére

még ekkor is evangélikusnak tartja (ld. BOROVSKY [1908], 16.) a fenti levél hangvétele ennek ellentmondani látszik. Áttérése adhatna magyarázatot Lippay György esztergomi érseknek a következő levélben említett pártfogására is. Nem lehetetlen azonban, hogy Szunyogh szónoki fordulatait csak a jól megfontolt stratégia szülte: egyszerűen így akart megszabadulni Monaki Ferenc alispántól.

147 Páterek alatt minden bizonnyal a jezsuitákat kell érteni, akik legkésőbb 1640-től mintegy tíz éven át néhány fős missziót működtettek Szendrőn. Letelepedésük anyagi alapját Roskoványi László szendrői alkapitány támogatása, hosszú távon pedig 1637. évi végrendelete teremtette meg. (BOROVSKY [1908], 14–15. GYENIS [1941], 49. GYULAI [2002], 222. Roskoványi nem halt meg 1637-ben: a misszió alapításával kapcsolatban sok a tisztázandó kérdés.) Lippay György egri püspök 1641. végi jelentése szerint a királynak szándékában állt Szendrőn jezsuita kolégiumot és iskolát alapítani. (TUSOR [2002], 214.) Ha valóban volt is komoly terv a misszió továbbfejlesztésére, nem valósult meg. A misszió tagjai 1643-ban P. Kerczy László „superior”, P. Szőlősy Benedek „operarius et magister in scholis”, Szentbenedeki Márton „adiutor in temporalibus” voltak: LUKÁCS (1990), 65. Úgy tűnik azonban, hogy Szunyogh Gáspárral a helyi jezsuiták is valamilyen konfliktusba kerültek, mert 1643. jan. 18-án a nádor többek között Szunyogh zaklatásai nyomán adott nekik védlevelet. (BOROVSKY [1908], 16.) A református többségű településen egyébként 1625-től jelen voltak az obszerváns ferencesek is, és hosszú időn át ők látták el a katolikus lelkipásztori feladatokat. A ferencesek 1635/1636-ban egy kis, a szalvatoriánus rendtartományhoz tartozó kolostort („székházat”) is alapítottak Szendrőn. (KARÁCSONYI [1922–1924], II, 169–170. GYULAI [2002], 223–225.)

148 Boroszló/Breslau, latinul Vratislavia (ma: Wrocław, Lengyelország).

149 Melchior von Hatzfeldt (1593–1658) császári generális, 1643-ban Matthias Gallas alárendeltségében – Klen (Klein) császári ezredesként említik 1631-ben és 1637-ben. Nem sikerült pontosan azonosítanunk, ahogy a téma néhány német kutatójának sem: http://www.mdsz.thulb.uni-jena.de/anhang/person_gesamt.php – A „herceg” Lipót Vilmos (Leopold Wilhelm von Österreich) (1614–1662) Habsburg főherceg, III. Ferdinánd császár testvére, 1639 és 1642 között a császári seregek főparancsnoka.

150 Joachim Ernst von Krockow (1601–1645) császári tábornok nevének torzult névalakja. Lásd az előző levél jegyzeteit.

151 Damm (ma: Dąbie, Lengyelország, Szczecin városrészeként) és Stargard/ Stargart (ma: Stargard Szczeciński, Lengyelország) pomerániai városok. Ekkor mindkét település svéd megszállás alatt.

állott bizonyosan, és azt fogadta, hogy ha megszorul az őfelsége népe, refugiumot ad ott benn nekik. Tartsa és éltesse Isten kegyelmedet jó egészségben. Posonii 3. novembris 1643.

Illustrissimae dominationis vestrae ad serviendum paratissimus

Georgius Lippay electus archiepiscopus Strigoniensis, manu propria

/Címzés:/ *Illustrissimo comiti, domino Sigismundo Forgách de Ghymes, comituum Borsodiensis et de Szabolcz supremo comiti ac sacratissimae caesareae regiaeque maietatis cubiculario etc. domino amico nostro observandissimo*

/17. századi jegyzet a címzésoldalon:/ Anno 1643. die 3. novembris

13. 1643. nov. 27. Szaláncváralja.¹⁵² Forgách Zsigmond /Lippay György esztergomi érseknek/ Eredeti, saját kezű, a címzésoldal hiányzik. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 12. csomó p. 40–42. (MNL OL 2649. filmtári tekercs X.18. cím)

Ajánlom szolgálatomat nagyságodnak, Isten nagyságodat kívánta való jovaival áldja meg!

Szinte hogy Aszalóra mentem, oda terminálván ispánválasztó széket, vöttem az nagyságod levelét.¹⁵³ Alázatosan megiszolgálom nagyságodnak, hogy méltóságos levelével értet, és közli velem jó híreit. Innét nagyságodnak én semmi hírt mostanság nem írhatok,¹⁵⁴ mivel az minémű hírek voltak, ez előtti leveleimbe bőségesen megírtam nagyságodnak.

Az mi illeti az szenderei pátereknek állapotját, bizony semmi akadékokra nincs az viceispán helybe léte, az mint az páterek, tudom, nagyságodnak megírták, de Szunyogh uram oly quaestiót indított, az¹⁵⁵ melyet nem csak őkegyelmek, de mi is közönségesen fogjuk érezni, ha eleit nem vesszük. Én egyébiránt mind az nagyságod parancsolatjára, mind arra, hogy catholicus vagyok, nézve, ha mibe tudok, örömet szolgállok az pátereknek. Noha én nem örömet szólok az szenderei dologhoz, tudván Szunyogh uramot lenni nagyságod gratiájába, félvén attól, hogy mint azelőtt, most is azzal nagyságodtól haragot ne vegyek és érdemljek.¹⁵⁶//

¹⁵² A levelet tévesen 1643. jan. 27-i kelettel osztották be a 19. századi levéltárosok, és jelenleg is így szerepel a jegyzékekben. A tévedést a rendkívül csúnyán és szokatlan formában írt „9uem” (=november/novembris) rövidítés félreolvasása okozta.

¹⁵³ A tisztújító közgyűlést 1643. nov. 24-én tartották meg Aszalón. [MNL BAZML IV-501/a. 6. köt., 395.] A dátum szokatlanul kései, hiszen Borsod vármegye ekkor általában május-júniusban tartotta tisztújításait, amelyek rendszeren a főispán személyes jelenlétében zajlottak. Szerencsés módon fennmaradt az a levél is, amellyel Forgách Zsigmond a vármegyét a közgyűlés helyszínéről is időpontjáról értesítette. Innen kiderül, hogy az (erdélyi) háborús fenyegetés és bokros teendői miatt halasztotta ilyen sokáig a tisztújítást. [1643. nov. 10. Szalánc. Forgách Zsigmond Borsod vármegyének. MNL BAZML IV-501/b. Mat. XII. Fasc. I. No. 824.] Az alispán esetleges leváltása éppen a csúszás miatt lehetett aktuális cél Szunyogh Gáspár számára.

¹⁵⁴ Utóbbi két szó a sor fölé utólag beszúrva.

¹⁵⁵ Utána áthúzva: „kik”.

¹⁵⁶ Forgách Zsigmond ebben a bekezdésben Szunyogh Gáspár és a szendrői nemesség közismert ellentéteire utal. (BOROVSKY [1908], 15–16. GYULAI [2002], 212, 216–217.) Szunyogh szendrői

Lehet nagyságodnak hírével öfelsége szándéka és akaratja, hogy az mely hat falut az óvári jöszágból birtunk, tőlünk kiváltódjanak és másnak adattassanak.¹⁵⁷ Ennekem, nagyságos uram, azon az földön semmi jöszágom nincs. Itten, ha az fejedelem ki talál jönni, az sárt egyedül meg nem állhatom. Ha áruló nem akarok lennem, kitől Isten oltalmazzon, minden jöszágomtól el kell búcsúznom. Ha Bécsben kellett volna lennem, volt volna mégis mihez bíznom, hogy megment az kódulástól. De ettől is megfosztatom, és mind eleim, mind magam szolgálatja ezzel jutalmaztatik. Hagyom nagyságod bölcs ítéletire, ha méltán fájhat-é szívem, és micsoda kedvvel szolgálhasson az ember. Nagyságodat kérem, végyen patrocíniumja alá, és tartson meg gratiájába, parancsolván, ha miben ítél nagyságod maga szolgálatjába lenni alkalmasnak. Isten nagyságodat tartsa meg sok esztendeig jó egészségbe. Írtam Szalancz várallian 27. novembris 1643.

Nagyságodnak alázatosan szolgál: gróf Forgacs Sigmond manu propria

14. 1644. márc. 1. Galgóc. Forgách Zsigmond Lippay György esztergomi érseknek. Eredeti, saját kezű. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 13. csomó p. 219–222. (MNL OL 2649. filmtári tekercs X.19. cím)

Alázatosan szolgálók nagyságodnak, áldja meg Isten nagyságodat kívánta való jovaival!

Ide érkezvén Galgóczra, első tekéntetem is fegyver, és csaknem emberhalál,¹⁵⁸ mert Csáky István uram¹⁵⁹ egy-néhány részeges dragont hozván magával, és itt

konfliktusai már abban a levélben is szerepelnek, amelyet Forgách Zsigmond 1641. aug. 25-én küldött a nádornak. (MERÉNYI [1904], 452.) Ahogy az a szendrői nemesség 1643. jan. 8-án kelt, Forgách Zsigmondnak írt leveléből kiderül, a főispán közbenjárt érdekükben a királynál. Mellette az uralkodóhoz írt kérvényük másolatát is megtaláljuk, amelyben felsorolják sérelmeiket: Szunyogh Gáspár főkapitány igyekszik őket kiszorítani Szendrőről, bírói ítélet nélkül elfogatja, bebörtönzi őket, ügyeiket pedig a vármegye helyett seregszéke előtt akarja tárgyaltatni. (PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2807. Ugyanitt Zákány András volt alispán Forgách Zsigmondnak írott levele is: 1643. jan. 6. Szendrő.) Más forrásokból az derül ki, hogy az ellentétek végső alapja sok esetben anyagi volt: Szunyogh megpróbálta megadóztatni a szendrői nemességet a város melletti szántóit és szőleiket, bor- és sörkimérési tevékenységüket pedig korlátozni kívánta. (GYULAI [2002]), 182, 206.) Hasonló, ha nem is ilyen éles ellentétek egyébként a korszak más végvárosaiból is ismeretesek. – Szendrő összetett szerkezetéről, topográfiájáról: BODNAR (2008), 295–305.

157 A magyaróvári királyi uradalomból kiszakított kis, hat faluból álló rajkai uradalmat (Moson megye) mint zálogot ekkor fele-fele arányban Forgách Ádám és testvére. Forgách (III.) Zsigmond birtokolta. (A rajkai jöszág kialakulásáról: SZABÓ [2014], 325. [181. lábjegyzet].) 1643 őszén a király kilátásba helyezte, hogy, ha a Forgách-fiúk nem toldják meg a zálogösszeget egy további jelentős summával („auctio”), kiváltja tőlük a rajkai jöszágot, és másnak adja zálogba. (Lásd 1643. szept. 26. Szaláncváralja. Forgách Zsigmond Batthyány Ádámnak. MNL OL P 1314. No. 14731.) Ahogy az Forgách Zsigmond egy későbbi, szintén Batthyánnak küldött leveléből (1644. jan. 9.) kitűnik: ezt a kiváltási kísérletet a testvéreknek sikerült leszerelni: MNL OL P 1314. No. 14734.

158 Utána áthúzza: „tünek eleimbe”.

159 Keresszegi (körösszegi) Csáky (VIII.) István gróf (1603–1662), id. Csáky István és Wesselényi Anna fia 1631–1638/1639 között szendrői főkapitány, 1633-tól királyi tanácsos, 1638-tól Sze-

Galgócon megszállván, én szolgálaim hogy meg akartak szállani, vagy inkább szállást kéretni, találkozott egy étékfogóm ahhoz az házhoz, az holott annak az egy-néhány dragonnok volt előttökjárója szálláson, ki mint lengyel, részeg is lévén, nagy ártatlanul az étékfogóm mellýének szegezi az pisztolt, el is csappontja ööl szándékkal, de Isten úgy adta, hogy az pisztol el nem söl. ¹⁶⁰ Erre én is szinte reá értem, mint olyan gonosz szándékú embert megfogattam, azt sem tudván, hova való, mert csak az üstökvonásra értem véletlenül. Megértvén azért, hogy Csáky uram szolgálja, kibocsátottam, nem is vezett el semmije. Úgy látom, hogy ezért az jó sógor haragszik, de kettő az // város. Egyikbe igen haragusznak, másikába nem félnek. De ez Istennek szemlátomást való ostora, hogy egy részeges lengyel miatt az jó intentiók változnak. Patientia. Isten látja, nagyságos uram, hogy félek, úgy ne járjunk, mint az a' ki vétetni akart, és magán ejtette az kárt. Mi is bízunk az vétő lengyelhez, ¹⁶¹ magán esik ugyan az kár, de azzal ¹⁶² nem leszén meg az vétés, ¹⁶³ hanem mirajtunk az kár. Kérem alázatosan nagyságodat, tudósítson az intentumokról, talám hozzá szólhatni, mert én is ösmerem azt az nemzetséget. Az alphabetumot nagyságod parancsolatja szerint megküldtem. ¹⁶⁴ Az atyámfia ír feles leveleket, melyekkel Pozsonba keresnek, ¹⁶⁵ kin felette búsulok, mert tudom, hogy voltaképpen ír mindenekről. Nagyságod kezéhez ha jutnak, kérem nagysá-

pes vármegye főispánja, 1644-től haláláig tárnokmester. Életéről: DEÁK (1888) és PAPP (2011), 35–49.

- 160 Abból a saját kezű latin nyelvű levélből, amelyet Forgách Zsigmond 1644. márc. 2-án Galgócról küldött a királynak, kiderül, hogy előző nap este ért Galgóca, tehát az érseknek írt levél a konfliktus miatti első felháborodásában született meg, még aznap éjszaka. (MNL OL A 98. 14/II. fasc. No. 130. [10. d. f. 471r–472v.]) A királynak írt másnapi levelében egyébként nem emlékezik meg erről az esetről, hanem csak általános politikai és katonai kérdésekről, így például a szatmári vár kiszolgáltatott helyzetéről és az országra vezényelt német katonaság késedelmes indulásáról. – Csáky István 1644 februárjában saját kezdeményezésére Lengyelországban járt, azzal a céllal, hogy előkészítse a terepet III. Ferdinánd számára egy esetleges lengyelországi hadtoborzásra. (TUSOR [2000], 242.) Innen visszatérve Galgóc érintésével Nagyszombatba ment, ahol 1644. márc. 2-án személyesen találkozott az érsekkel. Az érseknek a látogatás előtt írott levele szerint ekkor Csákyt száz (lengyel) dragonyos és száz további lovas kísérte. 1644. febr. 27. Pozsony, márc. 1. Nagyszombat, márc. 2. Sempte. Lippay György érsek levelei a királynak. MNL OL A 98. 14/II. fasc. No. 127. (10. d. f. 448r–449v.) No. 130. (10. d. f. 464r–465v. és 469r–470v.) 1644 márciusának közepén Csáky III. Ferdinánd hivatalos követeként visszatért Lengyelországba, azzal a céllal, hogy IV. Ulászlótól aktív katonai támogatást kérjen. A sikertelen követjárás történetéhez: DEÁK (1883), 154–157. HILLER (1989), TUSOR (2000), 242–243. TUSOR (2015), 173–174. (No. 174.) A februári előzményekről csak Tusor Péternek van tudomása.

161 Utána áthúzza: „hogy”.

162 Utána áthúzza: „me”.

163 Az eredetiben „vétes”. Annak a lehetősége is felmerül, hogy Forgách „vétkes”-t akart írni, de véletlenül kihagyott egy betűt.

164 Alphabetum alatt itt rejtjelkulcsot (*clavis*) kell érteni. Abból a levélből, amelyet Forgách Zsigmond 1644. márc. 14-én Galgócról írt a királynak, kiderül, hogy körülbelül három hónappal azelőtt kapott az uralkodótól egy rejtjelkulcsot. (MNL OL A 98. 14/II. fasc. No. 138. [10. d. f. 517r.])

165 Utána áthúzza: „mellien”.

godat, juttassa kezemhez, közlöm örömet nagyságoddal is. Én még holnap itt leszek. Isten tartsa meg nagyságodat kedves jó egészségbe. // Datum Galgocz die prima martii 1644.

Nagyságod szolgálja: gróf Forgacs Sigmond manu propria

/Címzés:/ Illustrissimo ac reverendissimo Georgio Lippay de Zombor, archiepiscopo Strigoniensi, locique eiusdem comiti perpetuo, primati Hungariae, legato nato, sacratissimae caesariae regiaeque maiestatis summo et secretario cancellario ac consiliario intimo etc. domino mihi summa observantia colendissimo

15. 1644. márc. 20. Galgóc. Forgách Zsigmond Lippay György esztergomi érseknek. Eredeti, nem saját kezű. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 13. csomóp p. 282–283. (MNL OL 2649. filmtári tekercs X.19. cím)

Illustrissime ac reverendissime domine mihi summa observantia colendissime, servitiorum meorum addictissimam commendationem!

Kívánsági szerint való sok jókkal és üdvösséges hosszú élettel áldja meg Isten nagyságodat. Megadák az nagyságod becsületes levelét, melyet nagy szeretettel vettem, és mit írjon nagyságod, bőségesen megértettem. De mivelhogy bátyám uramot ökegyelmét Isten meghozta,¹⁶⁶ immáron énnekem itten Galgócon semmi jurisdictionom nincsen, hanem ökegyelme felmegyen nagyságodhoz, s ottan mindeokról bőségesen fog nagyságoddal ökegyelme beszélni. Isten nagyságodat sok esztendeig kedves jó egészségben éltesse. Galgoczii, die 20. martii 1644.

166 Forgách Ádám mint kassai végvidéki és felső-magyarországi kerületi főkapitány 1644. márc. 11-én, amikor Kassa megadta magát I. Rákóczi Györgynek, a fejedelem hatalmába került. Világos azonban, hogy a generális már 1644. márc. 10-én, a bárcai mezőn hitlevelet adott a fejedelemnek, amelyben a háború végéig teljes semlegességet ígért (egykorú másolata: MNL OL A 98. 14/II. fasc. No. 137. [10. d. f. 513r.], a fejedelem ugyanott és ugyanakkor kelt biztosítéklevele Forgách Ádámnak: MNL OL E 190. 15. d. No. 3373. Haller Gábor, ill. Bánffy György naplói is márc. 10-ét adják meg a bárcai tárgyalás időpontjaként. [ETA IV, 91. és 121.] A tárgyaláshoz még: SZALÁRDI [1980], 212.), és márc. 13-án távozott Kassáról. A fejedelem emberei egészen Löcséig kísérték. Fennmaradt Forgách Ádámnak a város feladásáról a király számára készített részletes, saját kezű aláírással ellátott jelentése is. Ez azonban nem tűnik egészen megbízhatónak: a jelentés kelete (1644. márc. 13. Kassa) ellentmond a szövegben szereplő állításnak, miszerint márc. 13-án indult Kassáról, és azóta már Löcsére ért, a hitlevél kiállítását pedig megtévesztő módon március 12-re helyezi. Uo. No. 139. (10. d. f. 537–542.) Forgách Ádám saját kezű levele Lippay György esztergomi érseknek aznap „fogságba eséséről”: 1644. márc. 11. Kassa. (PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 13. cs. [X.19. cím, 2649. filmtári tekercs]) Ugyanekkor a királynak is írt: MNL OL A 98. 14/II. fasc. No. 137. [10. d. f. 509r–510v.] Miután 1644. márc. 19-én Galgócon ért, másnap újra levelet küldött az érseknek, amelyben szemrehányást tett, hogy a német hadak vonulásának egyik állomásaként éppen az ő galgóczi birtokát jelölték ki. (PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 13. cs. [X.19. cím, 2649. filmtári tekercs]) Ahogy azt Forgách Zsigmond levele is jelzi, Forgách Ádám nem maradt Galgócon, hanem (minden bizonnyal Nagyszombat és Pozsony érintésével) azonnal Bécsbe ment, hogy megmagyarázza a történeteket. Kérvénye a királynak, 1644. márc. 24. Bécs: MNL OL A 98. 14/II. fasc. No. 139. (10. d. f. 532r–533v.)

Illustrissimae ac reverendissimae dominationis vestrae servire¹⁶⁷ humillime paratus: Comes Sigismundus Forgacs manu propria//

/Címzés:/ Illustrissimo ac reverendissimo Georgio Lippai de Zombor, archiepiscopo Strigoniensi ac comitatus eiusdem comiti perpetuo, primati Hungariae, legato nato, sacrae caesarea regiaeque maiestatis summo secretario et cancellario necnon intimo consiliario etc. domino mihi summa observantia colendissimo

16. 1644. jún. 10. Szalánci vár. Forgách Zsigmond /Lippay György esztergomi érseknek/ Eredeti, saját kezű, a címzésoldal hiányzik. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 15. csomó p. 246–249. (MNL OL 2650. filmtári tekercs X.21. cím)

Alázatosan szolgálók nagyságodnak, áldja meg Isten nagyságodat kívánta való jovaival!

Hogy ily ritkán írok nagyságodnak, ne tulajdonítsa kérem se restségemnek, se kötelességemről való feledékségemnek, hanem csak annak, hogy még alá nem érkezett öfelsége hada.¹⁶⁸ Körül voltam fogva az ellenségtől, magammal sem igen szabad, ahhoz minden utak és posták voltak elfogva és rekesztve.¹⁶⁹ Most azért nem mulathattam el, hogy nagyságodnak ez alázatos írásommal magamot szolgálai eszébe ne juttassam, és az ide való állapotokról is ne írjak, noha tudom, hogy másunnét is értetik nagyságodat sok helünnét levelekkel.

Az tábor Mislóka¹⁷⁰ nevű falunál fekszik Kassához nem messze, az ki váltig ostromolja ugyan az várost, de Reöte Orbán,¹⁷¹ az ott való generális feles népével mind az városbelieket, mind az benne lévő nemességet annyira elbízta, hogy nagy keményen és egyenlő eltökéllett akarattal tartják és oltalmazták az várost.¹⁷² Ezek példájára Eperjes és több városok, Sáros vármegye is az több vármegyékkel, egy vagy kettő kívől igen agyaskodnak. Atyaiképpen requirálván őket palatinus

167 A levél vége ettől a szótól kezdve saját kezű. A címzést megint a főszöveg írnoka készítette.

168 A szó a sor fölé utólag beszúrva. – A május 18-án Szendrőről elinduló királysági hadak Szerencs elfoglalását és feldúlását követően 1644. jún. 3-án kezdték ostromolni Kassát. Lásd Széchenyi György beszámoló levelét Lippay György esztergomi érsekhez, 1644. jún. 4. a kassai táborból. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 15. cs. (X.21. cím, 2650. filmtári tekercs), CSEH-SZOMBATHY (1956–1957), I, 68–70.

169 Forgách Zsigmond 1644 áprilisának közepén (tehát lényegesen korábban, mint én előző közleményemben feltételeztem, és jóval a királyi csapatok megérkezése előtt) ért haza bátyja galgóczi birtokáról Abatúj megyébe, saját szalánci várába. „Superatis maximis periculis Deo propitio huc ad arcem meam perveni, et ternas iam principis litteras et nuncia accepi.” „Duabus iam elapsis hebdomadis hic in arce mea Szalanciensi moram ago...” 1644. máj. 3., illetve 4. Szalánci vár. Forgách Zsigmond III. Ferdinándnak. MNL OL A 98. 14/I. fasc. No. 7. (9. d. f. 44r–45v.) Az eredetileg titkosírással írt levelek feloldott verziói.

170 Mislóka („Mislóka”, ma: Myslava, Szlovákia), falu Kassától nyugatra, amely ma már a városhoz tartozik.

171 Ecsédi Reöthy Orbán („Reöte Vrban”) (†1647) I. Rákóczi György familiárisa és bizalmas embere. 1644 márciusától Kassa megbízott főkapitánya. Részletes adatok: MAKKAJ (1954), 671. és SZABÓ (2014), 322. (166. lábjegyzet).

172 A kassai ostromról: SZALÁRDI (1980), 229–232.

uram önagysága, Kassán követe, Majtényi Mihály¹⁷³ uram majd két hete hogy arestumba// tartatik, az többi is egy sem adott választot az önagysága levelére.

Maga az fejedelem az Bodroglőközbe vagy, az fia Pusztakörtvélesnél, Zemplénnek ellenibe, túl az vízen.¹⁷⁴ Az nem igen kezd népével bírni, mert az erdélyi vármegyék és az székelység egy átalán végett Erdélybe vissza akar menni, az magyarországi hada átal nem akar az Tiszán kötözni. Veszett dolga, noha váltig bíztatja magát mind az török és mind az suetus segedelmével.

Ennek az darab földnek pedig romlását, pusztulását, melyet mind az két részről való had miatt szenved, nagyságodnak meg nem írhatom. Nem is lát az ember majd semmit egyebet, hanem csak az sok égő városok, falvak tüzet, pusztaságát és fegyvert. Úgy annyira, nagyságos uram, hogy Szenderőtől számolvám egész a' Tiszáig sohot csak egy embert sem találni, mind az hegyekre takarodott, de¹⁷⁵ ott is felkerestetik, levágattatik, minden marhájából kifosztatik.¹⁷⁶ Az én garami kastélot is megértvén az fejedelem,¹⁷⁷ hogy az tábornak feles élést készítettem, azt hogy ki nem akartam adni, három ízbe ostromoltatta, mind németével, kurtányával¹⁷⁸ és magyar hadával is ágyú// nélkül, de hogy meg nem vehette, és az benne

173 Kesellőkői Majtényi Mihály („*Maiteni Mihály*”) (†1655. ápr. 22.) Nyitra megyei főnemesi család sarja, Majtényi Imre és nagylucsei Lipcsei Anna fia. (SZLUHA [2003–2005], II, 76.) 1636–1652 között a Magyar Kamara tanácsosa. 1652–1655 között a királyi tábla ülnöke. 1655. jan. 20-tól haláláig a Magyar Kamara elnöke. (FALLENBÜCHL [2002], 187.) Végredeletének (1655. ápr. 18. Pozsony) kiadása: ODESCALCHI (1897), 182–185.

174 I. Rákóczi György tábora 1644. jún. 10-én valóban a Zemplén megyei, bodroglői Kövesden (ma: Malý/Veľký Kamenec, Szlovákia), illetve a nap végén Pácinban volt. Ide jún. 9-én Sárospatak érintésével vonult át a fejedelem a Zemplén megyei, Varannóhoz közeli Körtvélyesről (ma: Nižný Hrušov, Szlovákia). (ETA IV, 124. [Bánffy György naplója.], ill. MTAKK K 345. dob. No. 1800.MNL OL E 190. 17. dob. No. 3697–3698. MHHD XXIV, 172–175.) A Forgách levelében szereplő értesülés második fele azonban téves: Rákóczi Zsigmond sem maradt Körtvélyesen, hanem 1644. jún. 10-én már a szintén bodroglői Pácinból kezdte levelét. MNL OL E 190. 17. dob. No. 3695. – A nádor valamivel korábbi gúnyos szavai Rákóczi (valójában elég rugalmas, előnyomulásokkal tarkított) visszavonulásáról: „Ez a mi lelki-testi szabadság kereső emberünk nem akarván sohol derék harcot állani, az Bodroglőre szorult vala előtünk, rút sárba, vízbe, de ott sem maradhatott, vissza sem mert szállani, hanem Salamonnál Tárkányon alól imígy-amígy általköztetvén az Tiszát, elment Szakmár felé, vagy hova. Azt hiszem, gyakran néz vissza, de hogy megint általjőjön reánk, még sem gondolom, mert igen eloszlott a hada...” 1644. jún. 4. kassai tábor. Esterházy Miklós nádor Lippay György esztergomi érsekhez. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 15. cs. (X.21. cím, 2650. filmtári tekercs). A hadi helyzetről még: 1644. jún. 12. Kassai tábor. Esterházy Miklós III. Ferdinándnak. MNL OL A 98. 14/I. fasc. No. 28. (9. d. f. 145–146.)

175 Utána áthúzva: „ottis”.

176 Forgách Zsigmond 1644. jún. 9-én Szaláncon kelt, Batthyány Ádámnak írott levelében egészen hasonlóan nyilatkozott: „Rettenetes dolog, minemű pusztítást cselekeszik mindkét had. Úgy annyira, hogy sohot ezen az egész földön egy falut sem tudok, melybe lakos ember találtatnék, mind az iszonyatos nagy hegyekre és erdőkre takarodott.” MNM OL P 1314. No. 14740.

177 Utóbbi két szó a sor elejére, a margóra utólag beszúrva – Forgách Zsigmond garanyi kastélya szerencsétlenül közel esett a fejedelem táborozásának június eleji helyszíneihez.

178 Kurtány (vö. román: *curtean*, ‘udvari’) román zsoldoskatonára (eredetileg a román vajdák udvari katonáira használt szó).

való gyalogom sokat elejtett lövéssel az ellenségbe, bosszúságába nekigyútatta az egész falut, istállóimat, asztagimat, kertemet, mind porrá tette. Megmaradván az puszta kőfalok, az melyekből még sem vehették ki emberimet, és most is onnét vitézkednek. Nekem minden marhámot, ménesemet, juhomot mind elhajtották, de úgy tetszik, örömmel szenvedem, csak szolgálhassak őfelségének. Szentmártoni jószágomra, az ki az Tiszán túl vagy, arra ingyen csak számot sem tartok.

Itten Szaláncon is az¹⁷⁹ mindennapi csatákat gyakoroljuk, feles volt itt körülöttem ellenség ez éjjel is. Az segítséget is kétséggel remélheti az ember az német táborból, mert még az ide érkezik, noha nem messze, de az könnyű had addig továbbáll, hanem magam lovasival, gyalogival a' mit érhetek, és¹⁸⁰ noha feles szolgálaim estek rabságba, de Istennek hála ugyan feles rabom van énnekem is. Nincs is nehezebb, mind [!] hogy soha az jó fejedelem szolgálai szabadulásában nem igyekezik, mert csak az egy trombitásomért tizennégy rabot akartam adni,¹⁸¹ az többi között egy címeres postáját is, és egy német koprolt,¹⁸² az eggyel tizennégy // szolgálját szabadíthatta volna, mégsem cselekedte, az mint hogy Faragó¹⁸³ szabadulása felől is én tudtomra sem igen emlékezett.

Az mi magyar hadaink egyébaránt igen oszolnak az németnek csudálatos cselekedeti és fűzetetlenségek miatt is. Mert magára az magyarság soha csatára német nélkül nem bocsáttatik, azzal ha valamit nyer, tőle elvétetik, sőt, ha nem adja, meg is ölettetik. Úgy annyira, nagyságos uram, hogy annyira elkedvetlenedett az magyarság, hogy semmi kedve sincs, százanként mégyen vissza, mivel¹⁸⁴ nem is nyerhet, fűzetést sem vehet.

Nincs ehhez, nagyságos /uram/, semmi válogatás, akár áruló, akár őfelsége híve jószága legyen, egy iránt kell annak praedára menni. Ez is az oka, nagyságos uram, mért oly keményen viselik itt az emberek magokat, azt alítván, hogy mi haszna,

179 A névelő a sor fölé utólag beszúrva.

180 A kötőszó a sor fölé utólag beszúrva.

181 A fejedelem fogságába esett trombitás, Trombitás Imre ügye természetesen előkerül Forgách Zsigmond I. Rákóczi Györggyel folytatott levelezésében is. SZABÓ (2014), 323, 325–326.

182 Koprol („coprol”) vö. német *Korporal*, 'káplár, tizedes'.

183 Mezőmadarasi/ Vajdaszentiványi Faragó András („Farago”) 1630 és 1644 között biztosan I. Rákóczi György mezei lovaskapitánya. (MNL OL F I. 19. köt. 40. , 58–58b., 198–198b. 23. köt. 44b–45b. SZALÁRDI [1980], 151. és 211. JENEY-TÓTHY [2012], 213.) A fejedelem 1636-ban 200 lovassal küldte ki a török ellen portyázni. (MHHD XXIV, 24.) Törös János királyi követ 1639. évi jelentése szerint Faragó akkor 500 katonának parancsolt. (EOE X, 252.) Faragó András még az 1644. évi hadjárat elején, 1644. ápr. 9-én esett királyi fogságba, mint a Kapronczay György vezette, a Vág völgyében előrenyomuló fejedelmi seregtest egyik főtisztje. (MHHD XXIV, 141. 143. CSEH-SZOMBATHY [1956–1957]), I, 62.) A fejedelem sokszor hangoztatott kiváltási szándéka ellenére Faragó a hadakozás legvégéig, 1645 augusztusáig biztosan fogságban maradt. MHHD XXIV, 250, 337, 348.

184 Utána áthúzza: „nierni”.

akár áruló, akár hív legyen, egy iránt büntetődik, mindenéből kiforgattatik. Félek rajta, hogy úgy ne¹⁸⁵ járjunk, mint Basta György idejébe.¹⁸⁶

Palatinus uram őnagysága egyébiránt tűrhetőképpen vagyon, noha nem kicsin alkalmatlanságára vagyon az tábori nyughatatlanság. Én még élek, nagyságod szolgája maradok, és kívánom, hogy Isten nagyságodat sok esztendeig tartsa meg jó egészségben. Ex arce Szalancz, die 10. junii 1644.

Nagyságodnak alázatosan szolgál: gróf Forgacs Sigmond manu propria

185 Utána áthúzva. „ia....”

186 Giorgio Basta (†1544–1607) itáliai albán származású császári hadvezér. 1597 és 1605 között a tizenötéves háború felső-magyarországi és erdélyi hadszínterein működött, 1599 és 1601 között felső-magyarországi (kassai) végvidéki és kerületi főkapitány volt. (PÁLFFY [1997], 272.) Erdélyben tanúsított kegyetlensége közmondásos volt a 17. században

Függelék: Más főpapok levelei Forgách Zsigmondhoz

17. 1639. szept. 19. Nagyszombat. Lósy Imre¹⁸⁷ esztergomi érsek [Forgách Zsigmondnak] Eredeti, saját kezű, a címzésoldal hiányzik. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2807.¹⁸⁸

Ajánlom kegyelmednek szolgálatomat, mint jóakaró fiam uramnak. Isten minden jókkal áldja meg kegyelmedet!

Elég Isten ostora, hogy magunk nemzetének magunk nemzetétől oly nagy rémülésben és rettegésben kellessék lenni, az mineműben vagyon. Ide ki meghitt emberinek azt írja az fejedelem, hogy semmi szüksége nincs hadfogadásra, és nem hogy véteni akarna öfelségének, sőt kedveskedni kíván. Ha vigyáz maga oltalmára, azzal senkinek nem vét. Ez így lévén hitelének nagy kisebbtésére láttatnak mívelni, az kik az emberek remetésére különbet hirdetnek felölő. Ha szinte az török izgatná is valamire, egyebet nem tarthat felölő, hanem hogy így is ártalmát keresi mind öneki, s' mind minekünk, és azért huszét egybe, hogy midőn üstöközésre jutunk, az ő nagy pálcájával agyba-főbe verjen bennünket. Fölölünk pedig hogy elűzző gallus vagy Panier, abban bizony semmi nem kell. Reánk huszétotta valaha az gallus az törököt, de midőn tépett bennünket, távul nézte. Akár mi vágjok az fejedelem népét, akár ők minket, magunkat öljök-vágjok, // és azt az török kacagva fogja nézni, de azért ha ugyan üstökvonyásra kelletnék az dolognak kelni, melytől Isten oltalmazzon, nem tetszik, hogy fel kell tűrődzenünk. Ki fog többet veszteni, azt az jó Isten tudja. Azt tudom, hogy az veszthet többet, az kinek több vagyon, és az soknak¹⁸⁹ csak reménsége is sokakat táplálhat. Vagynak, az kik azt ítélhetik, hogy az fejedelem csak mutogatja az fegyvert, de én ezt nem gondolom, mert az fegyvernek csak¹⁹⁰ mutogatása is sokszor ártalmas. Láttam én oly dolgot, hogy az utcákon erősen vagdalták az követ, ugyan szikrázott az kő az vagdalásban, de ha más kiugrott kardjával, az másik¹⁹¹ alig találta helét is. Édes fiam uram, kegyelmed még ifjú legény, de igen dicsérem, hogy kegyelmed elmésen discurrál, és azt véli az erdélyi fejedelem felől, hogy megtudja eleit és utolját az dolognak gondolni. Szegény Bethlen Gábort mely sokan sollicitálták az kijövetelre, de eszébe vette volt, hogy azok miatt szinte az // közepibe marad az sárnak, ha más mediumokkal eleit nem vette volna az dolgoknak, mely mediumok ha nem succedálnak mindenkor egyaránt, az sárban bennemaradhat ember. Kegyel-

187 Lósy Imre (1576–1642) Sopron megyei kisnemesi családból származó főpap. 1625–1633 között címzetes váradi püspök, 1628-ban helyettes kancellár, 1633–1637 között egri püspök. 1637-től haláláig esztergomi érsek. SUGÁR (1984), 302–308, TUSOR (2003).

188 A levélíró személyét a rövidített aláírás miatt csak Lósy jellegzetes betűi teszik egyértelművé.

189 Az utóbbi két szó az áthúzott „annak” fölé beírva.

190 A szó a sor fölé utólag beszúrva.

191 Utána olvashatatlanul áthúzott szókezdő betű.

med, fiam uram, vigyázzon, és meglátja, hogy az mire néz. Az mostani rezgelődés effectust nem talál, ha más mediumhoz nem leszen az ragaszkodás. Nem akarok többet írni. Kívánnám, hogy az kocka el ne vetődnék, mert pöröghet ugyan, de hányra talál fordulni, mikor az pörgés megáll, akkor tetszik meg. Hogy exerceálja kegyelmed magát az írásban, és az dolgoknak megfontolásában, nekem igen tetszik. Ezt kegyelmed continuálja, és Isten tartsa meg kegyelmedet. Tirnaviae, die 19. septembris 1639.

Kegyelmednek igen nagy jóakarója

Esztergomi érsek¹⁹² manu propria

/17. századi jegyzet az üres címzésoldalon:/ Anno 1639. 19. septembris

18. 1641. dec. 23. Nagyszombat. Lósy Imre esztergomi érsek Forgách Zsigmondnak. Eredeti, sajátkezű. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Ajánlom kegyelmednek szolgálatomat. Sok szent innepnapokat adjon Isten kegyelmednek, sok boldog és szerencsés innepekkel egyetemben!

Kedvesen vettem az kegyelmed levelét, és hogy Isten jó egészségben hozza ide fel kegyelmedet, tiszta szüüből kívánom. Az törökkel való tractának el kölletik immár kezdetni, Komáromban lévén immár az commissarius urak.¹⁹³ Az mi illeti az gyűlést, annak meg kölletik lenni, mihelen mutatja az szükség és az tractatusnak állapotja. Isten igazgatója és segítsége dolgunknak. Ha az religión való veszekeedésre gyűlünk egybe, közönséges megmaradásunkra én nem látom, mit tudjunk végezni. Előttünk legyen az hatalmas farkas, mégis magunk közt vonyakodjunk oly nehéz dologban, melynek csak Isten maga tudja orvosságát találni, én nem tudom, micsoda bölcsesség. Ám elég szép végezésekben forgatták elméjeket az nyíri prédikátorok,¹⁹⁴ de ha igaz, az mit mondonak: „gens humana ruit per veti-

192 Nagyon nehezen értelmezhető rövidített aláírás. Leginkább: „Esz. m. p.” formában olvasható ki.

193 A törökkel folytatott szőnyi tárgyalások célja az 1627-ben megkötött szőnyi béke megújítása volt. (A tárgyalások monografikus feldolgozása: MAJLÁTH [1885].) Bár helyszinként eredetileg Tatát jelölték ki, az 1641. december közepén Komáromba érkező királyi biztosok saját kezdeményezésükre, de Lósy Imre esztergomi érsek korábbi javaslatához igazodva Komáromot, majd utóbb Szőnyt javasolták a török félnek. 1641. dec. 27. Kismarton. Esterházy Miklós III. Ferdinándhoz. MNL OL A 98. 13. fasc. No. 37. (8. d. f. 415–416.) A tárgyalásokról igen gazdag anyag található ugyanitt a 13. fasciculusban. – vö. 1643. dec. 23. Komárom. Lippay György Pálffy Istvánhoz TUSOR (2015), 87–88. (No. 80.)

194 Lósy Imre itt – Forgách közlésére reagálva – egy ismeretlen tiszántúli református egyházmegeyei zsinatról (vagy egyéb lelkészi gyűlésről) alkot véleményt. Az az élcélődő levél, amelyet Forgách Zsigmond néhány nappal korábban (1641. dec. 10. Hertnek) Batthyány Ádámnak írt, valamelyest árulkodik mind a Lósynak írt levél tartalmáról, mind magukról a végzésekről: „Szintén, hogy ez levelemet akartam bepecsétleni, jutta eszembe, hogy e' minapiba volt Debrecen táján az kálvinista prédikátoroknak gyűlése. Ottan féltvén feleségeket az kan deákoktól, azt végezték, hogy valamely ifjú legény 20 esztendő koráig meg nem házasodik addig, azután ha megházasodik is, de senki közülök őket meg ne eskütsesse, öszve se adja, még csuklyába az eklézsiát meg nem követi. Viszont az leány is, az mely 18 esztendő koráig férjhez nem

tum nefas”,¹⁹⁵ az pogányokat nagyobbakra ébreszthetik fel. Minthogy reménlem az kegyelmed feljövételét rövid nap, most többet nem írok kegyelmednek, hanem ha Isten akarja, os ad os loquemur.¹⁹⁶ Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. Datum Tirnaviae, die 23. decembris anno 1641.

Kegyelmednek örömetest szolgál

Esztergami érsek manu propria

/Címzés:/ Spectabili ac magnifico domino comiti Sigismundo Forgach de Ghymes, supremo comiti comitatus Borsodiensis ac sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis cubiculario etc. amico observandissimo

/17. századi jegyzet a címzésoldalon:/ Anno 1641. 13. decembris¹⁹⁷

19. 1643. szept. 30. *Speckheli*.¹⁹⁸ Bosnyák István¹⁹⁹ veszprémi püspök és magyar kancellár Forgách Zsigmondnak. Eredeti, saját kezű. PFL Erdődy cs. 18. cs. Fasc. 61. No. 2806.

Illustrissime domine comes, domine et frater mihi observandissime!

Kegyelmednek ajánlom szolgálatomat s Istentől minden jót kívánok. Az kegyelmed jámbor szolgálja régen hazament, és importunus is volt az sollicitálásban, de az német expeditiókkal lett késedelme. Ím azért az őfelsége kegyelmes akaratját ebből az levélből megérti kegyelmed. Kérem is kegyelmedet, látván mind hazánknak jóvat, és mind őfelsége hasznos szolgálatját, mást ebben ne cselekedjék. Ha mi consideratiói lesznek kegyelmednek avagy vannak, más üdöre halassza,

mégyn, addig mátkájával meg ne esküdjék, még hasonlatosképpen eklézsiát nem követ. Harmadszor, ha az leányzó 27 esztendőt pártájában tölt, ifjabbhoz nem, hanem 60 esztendős emberhez legyen szabad mennie. Ezt nem tréfába írom, hanem mint bizonyos dolgot, úgy is higgye kegyelmed, nincs is még három heti, hogy ez az gyűlés és végezés meglőtt. Én régen készülök az eklézsiakövetésre.” – Forgách (III.) Zsigmond ekkor még nőtlen volt. (MNL OL P 1314. No. 14692.) Köszönöm Szabadi István (Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára) fáradozását, aki megpróbálta azonosítani a fenti anekdotikus hír alapját képező zsinatot (A kutatás nem járt eredménnyel.)

195 „Audax omnia perpeti / gens humana ruit per vetitum nefas.” Quintus HORATIUS Flaccus, Carmina I.3. (Navem prosequitur, qua Vergilius Athenas vehebat) 25–26. sor. WEÖRES Sándor műfordításában: „Mindent túrni nagyon merész / döllyfű emberi faj bűnbe, tilosba ront.”

196 Latin: személyesen beszélünk majd

197 A feljegyzés írója tévesen olvasta ki az évszámot.

198 A helynevet nem sikerült azonosítanom. Talán egy nyugat-dunántúli település németes névalakjáról vagy egy alsó-ausztriai településnévről van szó. Az a levél, amelyet Bosnyák István 1643. okt. 15-én Lippay György esztergomi érseknek írt, szintén „*Speckhelen*” kelt. PL AS Act. Rad. Classis X. No. 196. 12. cs. (X.18. cím 2649. filmtári tekercs).

199 Magyarbéli Bosnyák István („*Stephanus Bosnyak*”) (1606–1644. szept. 23. Nagyszombat) Pozsony megyei bárói család sarja, Bosnyák Tamás (†1634. dec. 19.) füleki főkapitány és Zádori Katalin fia. (A családról: NAGY [1857–1868], I, 204–208.) 1639–1642 között címzetes pécsi püspök, 1641–1642 között királyi alkancellár, 1642-től 1644 nyaráig veszprémi püspök és magyar kancellár. Kinevezett, de nem beiktatott nyitrai püspökként halt meg. MATUNÁK (1895), 404–413. (viszonylag megbízható adatokkal); PFEIFFER (1987), 19–20. (több hibával); FALLENBÜCHL (1988), 120.

őfelsége kegyelmes fejedelem, tudom, accomodáltatja osztán az dolgokat. Most lesz ideje az igaz és hív szolgáltnak. Azt hiszem, hogy ennek az fejedelemnek²⁰⁰ romlásának ideje elérkezett, és meg kell magában indulni ennek az rossz épületnek, hogy leromoljon. Isten szégyenítse minden igyekezetiben. Az rezdülést megcsinálhatja, de sokat nem árthat nekünk, csak magának többet ne. Kérem kegyelmedet, hogy ostendant se viros,²⁰¹ és oblatiója szerint jobb gloriosus ocumbere,²⁰² hogy sem legkisebb félelmet is mutatni. Én kegyelmednek szolgája vagyok és maradok. Ezzel Isten éltesse kegyelmedet. Írtam Spechhelien, die 30. septembris 1643.

Illustrissimae dominationis vestrae servus et frater obligatissimus

Stephanus Bosnyak electus episcopus Wesprimiensis manu propria

/Címzés:/ Illustrissimo comiti, domino Sigismundo Forgác, perpetuo de Ghymes et comitatum Borsodiensis ac de Szabolcz supremo comiti, sacrae caesareae regiaeque maiestatis cubiculario, ac praesidii Zathmariensis supremo capitaneo etc. domino et fratri mihi observandissimo

/17. századi jegyzet a címzésoldalon:/ Anno 1643. die 30. septembris

200 A szó vége javított.

201 Latin: álljanak helyt férfiasan

202 Latin: dicsőségesen elesni (a harcban)

Források

- LK = Lyceálna knižnica v Bratislave (Az Evangélikus Líceum Könyvtára, Pozsony)**
 Rz - Rukopisná zbierka (Kéziratgyűjtemény)
- MNL BAZML = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc**
 IV-501/a – Borsod Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai; Közgyűlési, részgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyvek
 IV-501/b – Borsod Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai; Közgyűlési iratok (acta politica)
- MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest**
 A 57 – A Magyar Kancellária Levéltára, Libri regii [<http://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii>]
 A 98 – A Magyar Kancellária Levéltára, Acta Transylvanica
 E 190 – A Magyar Kamara Archívuma, a Rákóczi család levéltára
 F 1 – A Gyulafehérvári Káptalan hiteleshelyi levéltára, Libri regii [Erdély fejedelmek oklevelei – Erdélyi Királyi Könyvek, szerk. GYULAI Éva, Budapest, 2005. DVD]
 P 72 – A Csáky család kassai levéltára
 P 108 – Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repositorium
 P 123 – Az Esterházy család hercegi ágának levéltára, Esterházy Miklós nádor
 P 1314 – A Batthyány család levéltára, Missiles
- MTAKK = A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Budapest**
 K – K gyűjtemény (benne: oklevélgyűjtemény)
- PFL = Pannonhalmi Főapátsági Levéltár**
 Chernel cs. -A Chernel család levéltára
 Erdődy cs. – Az Erdődy család vépi levéltára
- PL = Prímási Levéltár, Esztergom**
 AS Act. Rad. – Archivum Saeculare, Acta Radicalia [MNL OL X 725.]
 Classis T – De iuribus diversarum regni Hungariae familiarum
 Classis X – Diversa extraserialia et miscellanea
- ŠAB PT = Štátny archív v Bratislave, pobočka Trnava (A Pozsonyi Állami Levéltár Nagyszombati Fióklevéltára)**
 AMT - Archív mesta Trnavy (Nagyszombat város levéltára)
- ŠAL = Štátny archív v Levoči (Lőcsei Állami Levéltár)**
 MML = Magistrát mesta Levoča (Lőcse város levéltára)
- ŠAP = Štátny archív v Prešove (Eperjesi Állami Levéltár)**
 ŠŽ = Šarišská župa (Sáros vármegye levéltára)

Irodalom

- ÁLDÁSY Antal (1937), *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei*, III. 1601–1657, Budapest.
- APW I.I., *Acta pacis Westphalicae*, I.I. Instruktionen Bd. 1. Frankreich – Schweden – Kaiser, szerk. DICKMANN, Fritz, Münster, 1962.
- BÁRTEAI SZABÓ László (1910), *A Hunt-Pazman nemzetségbeli Forgách család története*, Esztergom.
- BENDA Borbála (2007), Az Erdődy család 17. századi genealógiája, *Turul*, 80/4, 109–125. [A megjelenhez képest javított változatot használtam, amely a www.academia.edu-n elérhető.]
- BODNÁR Tamás (2008), Topográfiai és genealógiai kapcsolatok a kora újkori Szendrő városában, *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 47, 295–340.
- BOROVSKY Samu (1908), *Szendrő vára*, Budapest (Értekezések a történeti tudományok köréből, 22/2.)
- BOROVSKY Samu (1909), *Borsod vármegye története a legrégibb időktől a jelenkorig*, Budapest.
- CZIGÁNY István (2004), *Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe 1600–1700*, Budapest.
- CSEH-SZOMBATHY László (1956–1957), I. Rákóczy György 1644-es hadjárata, *Hadtörténeti Közlemények*, 3/1, 43–76; 4/1–2, 179–203.
- CSÍZI István (2003), A jeszenicei és budetini Szunyogh család és címerváltozatai a 16–18. században, *Turul*, 76/3–4, 65–79.
- CSOMA József (1897), *Abauj-Torna vármegye nemes családjai. Abauj-Torna vármegye*, Kassa.
- DÁVID Zoltán (2001), *Az 1598. évi házösszeírás*, Budapest.
- DEÁK Farkas (1888), *Egy magyar főúr a XVII. században. Gróf Csáky István életrajza*, Budapest.
- DUDÍK, Beda (1879), *Schweden in Böhmen und Mähren 1640–1650*, Wien.
- EOE X, *Erdélyi országgyűlési emlékek*, X. köt. (1637–1648), Kiad. Szilágyi Sándor, Budapest, 1884
- ETA IV, *Erdélyi történelmi adatok*, IV, szerk. Szabó Károly, Kolozsvár, 1862.
- ETA VIII.1, *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*, kiad. BOGDÁNDI Zsolt–GÁLFI Emőke, Kolozsvár, 2006 (Erdélyi történelmi adatok, 8/1.)
- FALLENBÜCHL Zoltán (1988), *Magyarország főméltóságai*, Budapest.
- FALLENBÜCHL Zoltán (2002), *Allami, királyi és császári tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*, Budapest.
- FAZEKAS István (2002), A Melith-fiúk bécsi tanulmányai 1630–1631-ben, in *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. FODOR Pál–PÁLFFY Géza–TÓTH István György, Budapest, 139–158.
- FAZEKAS István (2014), A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században: hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon, *Századok*, 148/5, 1131–1155.

- GRYGORIEVA, Tetiana (2014), Zur Selbstdarstellung polnisch-litauischer Botschafter im frühneuzeitlichen Istanbul, in *Die Audienz. Ritualisierter Kulturkontakt in der Frühen Neuzeit*, szerk. BURSCHEL, Peter–VOGEL, Christine, Köln–Weimar–Wien, 81–100.
- GUSZAROVA, Tatjana (2005), A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői, *Levéltári Közlemények*, 76/2, 93–148.
- GUSZAROVA, Tatjana (2013), Vármegyei követek a magyar országgyűlés alsótábláján a 17. században, in *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*, szerk. DOBSZAY Tamás et alii, Budapest, 123–143.
- GYENIS András (1941), *Régi jezsuita rendházak*, Vác.
- GYULAI Éva (2002), A törökkori mezőváros társadalma és gazdálkodása, in *Szendrő monográfiája*, szerk. VERES László–VIGA Gyula, Szendrő, 165–226.
- HAINAL István (1930), kiad., *Az 1642. évi meghíúsult országgyűlés időszaka*, Budapest.
- HAMMER, Johann von (1829), *Geschichte des Osmanischen Reiches, V. Vom Regierungsantritt Murad des vierten bis zur Ernennung Mohammed Köprili's zum Grosswesir 1623–1656*, Pest.
- HILLER István (1989), Csáky István lengyelországi követjárása 1644-ben, *Történelmi Szemle*, 31/3–4, 192–207.
- HORN Ildikó (2005), Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657, in Uő, *Tündérország útvesztői*, Budapest, 232–256.
- JENEY-TÓTH Annamária (2012), „*Urunk udvarnépe...*” *Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadáskönyvek tükrében*, Debrecen.
- JENEY-TÓTH Annamária (2015), Ifjabb Rákóczy György váradi udvartartásának kezdetei (1638–1640–1642), in „*Várad, Erdély kapuja...*” *Nagyvárad történelmi szerepe a fejedelemség korában*, szerk. OBORNI Teréz, Nagyvárad, (Tanulmányok Biharország történetéről, 2.), 79–101.
- KARÁCSONYI János (1922–1924), *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, I–II, Budapest.
- KÁRMÁN Gábor (2011), *Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után*, Budapest.
- KEMPELEN Béla (1911–1932), *Magyar nemes családok*, I–XII, Budapest.
- KOLTAI András (2008), A Lászlóffy-kódex újkori tulajdonosairól, *Magyar Könyvszemle*, 124/2, 93–110.
- KOLTAI András (2012), *Batthyány Ádám – Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*, Győr.
- KOMÁROMY András (1898), Adatok az 1610. év történetéhez, *Történelmi Tár*, 21, 481–504. 596–620.
- KOPČAN, Vojtech (1986), *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*, Bratislava.
- KOROKNAY Gyula (2006), *Kállói kapitányok*, szerk. HENZSEL Ágota, Nyíregyháza (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai, 3/13).
- KRÁLIK, Ján–ZAMBOJ, Ján (1975), Pukanec na hraniciach Osmanskej ríše, in *Pukanec. Pamätnica k 30. výročiu oslobodenia*, szerk. ZAMBOJ, Ján, Martin, 117–138.
- KULCSÁR Péter (2003), *A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*, Budapest.
- LICHNER Pál (1863), Lippay György esztergomi érsek magyar levelei, *Győri Történelmi és Régészeti Füzetek*, 2, 184–187, 270–273.

- LUKÁCS László (1982), *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, II (1601–1640), Róma (Monumenta historica societatis Iesu, 125).
- LUKÁCS László (1990), *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, III (1641–1665), Róma (Monumenta historica societatis Iesu).
- MAJLÁTH Béla (1885), *Az 1642. évi szőnyi békekötés története*, Budapest (Értekezések a történeti tudományok köréből, 12/5.)
- MAKKAI László (1954), szerk., *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*, Budapest.
- MAKSAY Ferenc (1990), szerk., *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*, I–II, Budapest.
- MATUNÁK Mihály (1895), *A magyarbéli Bosnyák család története*, Körmöcbánya.
- MERÉNYI Lajos (1904), Forgách Zsigmond négy levele Eszterházy Miklós nádorhoz (1641–1644), *Történelmi Tár*, 5, 447–458.
- MHHD XXIV, *A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése*, szerk. SZILÁGYI Sándor, Budapest, 1875 (Monumenta Hungariae Historica Diplomataria, 24.)
- MVOK = *Magyar vonatkozású oklevelek és kéziratok 1359-től 1960-ig*, kiad. Központi Antikvárium. Budapest, 1998.
- NAGY Iván (1857–1868), *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I–XII, Pest.
- NAGY László (1969), *Bethlen Gábor a független Magyarországért*, Budapest.
- NAGY Magdolna (1998), *I. Rákóczi György és Borsod vármegye*, Miskolc.
- H. Németh István (2006), *Kassa város archontológiája. Bírák, belső és külső tanács*, Budapest.
- ODESCALCHI Artúr (1897), *Emlékek a majthényi, kesselleőkeői és berencsi Majthényi bárók és urak családi levéltárából 1451–1728*, Budapest.
- T. ORGONA Angelika (2014), *Unikornisok Tündérorságban. A ruszkai Kornisok Erdélyben (1546 k.–1648)*, Budapest.
- PAPP Klára (2011), *Az erdélyi Csákyak*, Kolozsvár (Erdélyi tudományos füzetek, 273.)
- PÁLFFY Géza (1997), Kerületi és végvidéki kapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században, *Történelmi Szemle*, 39, 257–288.
- PETTKŐ BÉLA (1893), A Chernel-család levelesládájából, *Századok*, 27, 817–818.
- PFEIFFER János (1987), *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*, München (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae, 8.)
- RMNY III, *Régi magyarországi nyomtatványok*, 3. 1636–1655, szerk. Heltai János, Budapest.
- SÖRÖS Pongrác (1916–1917), Dálnoki Székely Antal, *Pannonhalmi Főapátsági Főiskola Évkönyve*, 7, 146–170.
- SPULER, Bertold (1936), Europäische Diplomaten in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739), *Jahrbücher für Kultur und Geschichte Osteuropas*, 1/2, 229–262.
- STOICESCU, Nicolae (1971), *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova: Sec. XIV–XVII*, București.
- SUGÁR István (1984), *Az egri püspökök története*, Budapest.
- SZABÓ András Péter (2014), Egy felső-magyarországi katolikus főúr pengeélen. Forgách (III.) Zsigmond levelezése I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel (1644–1645), *Collectanea Sancti Martini*, II, 291–343.

- SZALÁRDI János (1980), *Síralmas magyar krónikája*, kiad. Szakály Ferenc, Budapest.
- SZARKA Gyula (1947), *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*, Vác (Vác-egyházmegye múltjából, 4.)
- SZILÁGYI Sándor (1893), *I. Rákóczy György 1593-1648*, Budapest (Magyar történeti életrajzok).
- SZILÁGYI Sándor (1893–1894), A Rákóczyak levéltárából 1611–1630, *Történelmi Tár*, 16, 577–600. 17, 106–134. 447–481. 656–680.
- SZLUHA Márton (2003–2005), *Nyitra vármegye nemes családjai*, I–II, Budapest.
- SZLUHA Márton (2006), *Árva, Trencsén, Zólyom vármegye nemes családjai*, Budapest (Felvidéki nemes családok, 1).
- SZLUHA Márton (2008), *Sáros, Turóc vármegye nemes családjai*, Budapest (Felvidéki nemes családok, 2).
- SZLUHA Márton (2011–2012), *Vas vármegye nemes családjai*, I–II, Budapest.
- SZÖGI László (2011), *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700*, Budapest. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 17.)
- TRÓCSÁNYI Zsolt (1980), *Erdély központi kormányzata 1540–1690*, Budapest (Hatóság és hivataltörténet, 6.)
- TUSOR Péter (2000), Jakusith György egri püspök római követjárása 1644–1645-ben. A magyar rendek kísérlete a Szentszék bevonására a török és az erdélyi protestantizmus elleni fegyveres harcba, *Hadtörténeti Közlemények*, 113/2, 237–265.
- TUSOR Péter (2002), Lippay György egri püspök (1637–1642) jelentése Felső-Magyarország vallási helyzetéről, *Levéltári Közlemények*, 73/1–2, 199–242.
- TUSOR Péter (2003), Lósy I. Imre, in *Esztergomi érsekek 1001–2003*, szerk. BEKE Margit, Budapest, 291–296.
- TUSOR Péter (2015), szerk., „*Írom kegyelmednek mint igaz magyar igaz magyarnak...*” Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez (1635–1665), Budapest.
- J. ÚJVÁRY Zsuzsanna (2001), Polgár vagy nemes? A kassai patrícius-polgárok házassági-társadalmi kapcsolatai a XVII. században, in *Ezredforduló – századforduló – hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére*, szerk. Uő, Piliscsaba, 395–426.
- VÁRKONYI Gábor (1987), Wesselényi Ferenc nádor, *Sic Itur ad Astra*, 1, 74–115.
- VÁRKONYI Gábor (1990), szerk., *II. Rákóczi György esküvője*, Budapest (Régi magyar történelmi források 2.)
- WILSON, Peter H. (2010), *Europe's Tragedy. A New History of The Thirty Years War*, London.

András Péter Szabó

The Correspondence between Zsigmond Forgách III and György Lippay (1639–1644)

Six months ago, in a learned and monumental edition of sources, Péter Tusor published the correspondence of one of the most important Hungarian prelates of the 17th century, György Lippay, Chancellor (1635–1642) and Archbishop of Esztergom (1642–1666) including his letters to the lay aristocrats and noblemen of Hungary. The present paper publishes Lippay's five letters sent to Zsigmond Forgách III (1616–1645), a young catholic aristocrat of Upper Hungary; these letters are not included in the complete edition, they belong to the so called Vép Archives of the Erdődy family kept in Pannonhalma. To these documents of a dozen were added Zsigmond Forgách's ten reply letters to the Archbishop from the collection of the Primate's Archives in Esztergom, and in the appendix, two letters by Imre Lósy, Archbishop of Esztergom (1637–1642), and one letter by István Bosnyák, Bishop of Veszprém and Chancellor (1642–1644) sent to Forgách are also made available.

These source-documents form not more than 15–20% of the complete correspondence of Lippay and the young aristocrat who died young, however, they illuminate the close but sometimes suspended relationship between the highly promising Forgách and the prelate who patronised him. The correspondence's centre of gravity is the troubled year of 1643, when the young aristocrat was considered not only a promising agent but a significant actor of the political life in Upper Hungary. While Lippay's shorter letters are dominated by the news on the Thirty Years' War besides the information influencing Forgách's advancement, Forgách's sometimes rather long letters of report sum up the events occurring in the mainly protestant Upper Hungary and the news from Transylvania which the aristocrat regarded ever more threatening. Forgách's last letters were written in 1644, when György Rákóczi I, the Prince of Transylvania as the ally of the Swedes, started attacking the Kingdom of Hungary and Emperor Ferdinand III. The publication of this correspondence comes to an end where Forgách's correspondence with the Prince of Transylvania starts in the summer of 1644 as is disclosed in my previous publication. These two sets of sources together clarify the portrait of an almost forgotten aristocrat of the 17th century, Zsigmond Forgách III.

